

WORKING PAPERS

20

Ivan Klinec, Iveta Pauhofová, Peter Staněk

**NOVÉ GLOBÁLNE PROSTREDIE,
ZMENA PARAMETROV TVORBY A ROZDEĽOVANIA
BOHATSTVA V 21. STOROČÍ**

Edícia **WORKING PAPERS** prináša priebežné, čiastkové výsledky výskumných prác pracovníkov alebo tímov EÚ SAV riešených v rámci výskumných projektov, ktoré môžu byť obsahom aj ďalších publikácií.

AUTORI

Ing. Ivan Klinec, Doc. Ing. Iveta Pauhofová, CSc., Doc. Ing. Peter Staněk, CSc.

RECENZENTI

Prof. RNDr. Koloman Ivanička, CSc.

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.

Doc. PhDr. František Petrášek, CSc.

Prof. Ing. Pavol Vincúr, PhD.

Táto práca bola spracovaná v rámci projektu VEGA 02/0208/09 Determinanty polarizácie bohatstva v globalizovanom svete (súčasnosť a budúcnosť).

ABSTRAKT

Nové globálne prostredie, zmena parametrov tvorby a rozdeľovania bohatstva v 21. storočí

Sily globalizácie vytvárajú nové globálne ekonomické a spoločenské prostredie s úplne novými parametrami. V rámci tohto nového prostredia prebieha transformácia základnej paradigmy štátu a štátnych inštitúcií. Sily vytvárajúce a distribujúce bohatstvo sa úplne vymkli spod kontroly tradičných štátnych inštitúcií. Preto je nevyhnutné nové pochopenie role štátu v rámci globálnej civilizácie a nová paradigma štátu je podmienkou prekonania ďalšej polarizácie bohatstva celosvetovo a tiež v rámci národných štátov. Vytvárajúci sa poriadok trhových štátov je hlboko prepojený s nevyhnutnosťou vytvárania nových politík a dlhodobých stratégií na prekonanie rastúcej environmentálnej, spoločenskej a ekonomickej nerovnováhy. Nová paradigma štátu je prepojená s novými vzormi tvorby a distribúcie bohatstva tak, aby vytvorila stabilnejšie spoločenské prostredie na globálnej i národnej úrovni.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

polarizácia bohatstva, rozdeľovanie, kríza, globálne prostredie, národný štát, trhový štát, redefinovanie funkcií štátu, informačná spoločnosť, trendy, recesia, spotreba

ABSTRACT

The New Global Environment, the Change of the Parameters of Creation and Distribution of the Wealth in the 21st Century

The forces of globalization are creating new global economic and social environment with totally new parameters. Within this new environment is ongoing the transformation of the basic paradigm of the state and state institutions. The forces of creating and distributing wealth are totally out of control of traditional state institutions. Therefore new understanding of the role of state within the global civilization is necessary and the new paradigm of state is precondition to avoid further polarization of wealth worldwide and also within nation states. The emerging order of market states is deeply interconnected with necessity of creating new policies and long term strategies to overcome growing environmental, social and economic disequilibrium. The new paradigm of state is interconnected with new patterns of creating and distributing wealth to make more stable social environment both on global and national levels.

KEYWORDS

polarization of wealth, distribution, crisis, global environment, nation state, market state, redefinition of functions of state, information society, trends, recession, consumption

JEL CLASSIFICATION:

E21, F02, F20, F52, H70, H82, I38

Za obsah a jazykovú úroveň zodpovedajú autori.

Technické spracovanie: **Ing. Ivan Klinec**

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, www.ekonom.sav.sk
KONTAKT: milan.sikula@savba.sk tel.: 02/52 49 54 80

© Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2009

Obsah

ÚVODNÉ POZNÁMKY.....	7
1. TRANSFORMÁCIA INDUSTRIÁLNEJ SPOLOČNOSTI NA INFORMAČNÚ SPOLOČNOSŤ	9
1.1 ZÁKLADNÉ PRINCÍPY FORMOVANIA GLOBÁLNEJ INFORMAČNEJ SPOLOČNOSTI	12
1.2 VYTVÁRANIE NOVÉHO GLOBÁLNEHO PROSTREDIA	15
1.3 TRANSNACIONALIZÁCIA EKONOMIKY A TRANSFORMÁCIA NÁRODNÉHO ŠTÁTU	16
1.4 NOVÝ SVETOVÝ PORIADOK TRHOVÝCH ŠTÁTOV.....	18
1.5 ZÁKLADNÉ TRENDY VYTVÁRANIA TRHOVÉHO ŠTÁTU A REŠTRUKTURALIZÁCIA BOHATSTVA.....	24
2. GLOBÁLNA RECESIA A GLOBÁLNA SPOTREBA	26
2.1 SYSTÉMOVÉ SÚVISLOSTI POLARIZÁCIE PRÍJMOV OBYVATELSTVA	26
2.2 REGIONÁLNE ASPEKTY PRÍJMOVEJ STRATIFIKÁCIE VO VÄZBE NA SPOTREBU A FUNKCIE ŠTÁTU	28
2.3 BUDÚCA GLOBÁLNA SPOTREBA A FINANČNÁ KRÍZA	30
ZÁVEREČNÉ POZNÁMKY	34
LITERATÚRA	37

Úvodné poznámky

Práca je základnou konceptuálnou platformou, prezentujúcou pohľady na niektoré východiská pre riešenie prvej etapy projektu Determinanty polarizácie bohatstva v globalizovanom svete (súčasnosť a budúcnosť), VEGA 02/0208/09.

Ak má mať hospodársky rast svoje vyjadrenie v reálnej podobe, mal by viesť k rastu bohatstva obyvateľstva, k rastu rozsahu finančných operácií a k rastu spotreby obyvateľov. V posledných dvoch desaťročiach 20. storočia, ako aj v prvých rokoch 21. storočia sme svedkami toho, že bohatstvo obyvateľstva rástlo, ale jeho stratifikácia, vyjadrená príjmami domácností, vykazovala vytrácanie sa stredných príjmových skupín a zväčšovanie sa skupiny chudobných domácností na jednej strane, pri súčasnom posilňovaní skupiny bohatých na strane druhej. To, že tento proces, ktorý dokumentuje v svojich prácach napr. Milanovic B. (2005, 2006) je zreteľný nielen vo vyspelých ekonomikách, ale aj v rozvojových, tvrdia napr. autori ako Lustigová N., Arias O. a Rigolini J. (2002) ako aj mnohí ďalší autori. Pôvodné úvahy o globálnom raste všeobecného bohatstva sa v súčasnej etape globalizácie ukazujú ako fikcia. Základom pre takéto tvrdenie nie je len súčasná polarizácia bohatstva obyvateľstva ako limit globálnej spotreby v budúcnosti, ale samozrejme súčasná globálna finančná i hospodárska kríza, ktorá v tejto súvislosti otvára množstvo otázok spojených s budúcou úlohou národného štátu v globalizovanom svete (Pauhofová, I., Sivák, R., Staněk, P., 2007).

V európskom priestore sme na jednej strane evidovali práce teoretického charakteru i praktickú rovinu realizácie snáh o minimalizovanie samotného štátu a povyšovanie úlohy jeho automatických stabilizátorov vo vyššie uvedenom období (napr. Hoppe H.), na strane druhej zase myšlienky formovania a rozvíjania sociálnych štátov (Giddens A., Radermacher F.J., Riegler, J.). Vo vzťahu k „zviditeľňujúcej sa“ recesii sa významnou otázkou preto stáva či je jej príčinou prebytok, alebo nedostatok štátu vo fungovaní národných ekonomík.

Dnes sa stretávame s názormi, ktoré priznávajú oddiaľovanie poskytnutia reálnej pomoci rozvojovým krajinám a oddiaľovanie rovnoprávneho postavenia národných ekonomík v globálnej ekonomike. Niektoré svetové inštitúcie, napr. Svetová banka, v tejto súvislosti otvorene priznávajú významné chyby v realizovaní rozvojovej pomoci v krajinách Afriky, ale aj Európy. Toto oddiaľovanie viedlo k prehlbovaniu polarizácie a žiadne automatické stabilizátory nemohli tento proces zastaviť. Príjmová polarizácia sa stala faktorom deštrukcie spotreby. Jej kompenzácia cestou expandovania úverov a zadlženosti bola časovo i vecne limitovaná.

Eliminácia príjmovej polarizácie ukazuje na možné oživenie globálnej spotreby. Je to zároveň vo väzbe na nutnosť redefinovania úlohy štátu, k čomu významne prispieva samotná hospodárska recesia so svojimi sociálnymi dôsledkami. Preto je v súčasnom období možné a vhodné, ba priam nutné, zaoberať sa aj novým nazeraním na úlohu štátu, tiež na možnosti štátu v kontexte pôsobenia nadnárodných obchodných a politických zoskupení. Mnohé krajiny vo svojich opatreniach na zamedzenie prehlbovania hospodárskej krízy a „vynorenie sa“ z recesie pripravili balíčky opatrení, ale nevytvorili kľúčové platformy pre definovanie

zásadných zmien v oblasti verejnej i súkromnej spotreby. Dotýka sa to mnohých oblastí, no jednou zo zásadných je reagovanie na rôzne dopady klimatických zmien, čo vyžaduje obrovské finančné zdroje. Na druhej strane ide o veľmi rozsiahly podnikateľský priestor. Tento priestor by však štát mal definovať a aj kontrolovať vo väzbe na nové predstavy o verejnej a súkromnej spotrebe.

Pred jednotlivými krajinami i globálnou ekonomikou je celý rad výziev, na ktoré bude nutné reagovať už na začiatku tohto 21. storočia. Nejde len o spomenuté dopady klimatických zmien vo väzbe na globálne znečistenie, kde sa mnohé riešenia začnú objavovať až po zásadnom a jednoznačnom zapojení sa dvoch najväčších aktérov – USA a Číny. Ide aj o riešenie generačných a ekologických dlhov, progresívne zdanenie príjmov, zastavenie enormného prehlbovania polarizácie spoločnosti, a to na báze prístupov odlišných od tých, pri ktorých zlyhali nielen medzinárodné organizácie, ale aj mnohé vlády vo vyspelých ekonomikách. Pri reagovaní na uvedené výzvy s najväčšou pravdepodobnosťou pôjde o transformáciu klasických funkcií štátu, a to predovšetkým v oblasti ekologizácie spoločnosti a novej úrovne kontroly finančného sektora. Iné klasické funkcie zostanú pravdepodobne v platnosti. Ide o tie, ktoré sa dotýkajú procesov prerozdelenia, sociálnej politiky či vyrovnávania príjmovej diferenciácie aj na vnútroregionálnej úrovni.

Mimoriadne dôležitým sa pri skúmaní a novom náhľade na úlohu štátu javí tá skutočnosť, ako štát využíva stimuly na podporu rozvoja, resp. riešenie problémov v spoločnosti. Či svojou aktivitou nemá tendencie otvárať dvere demontáži sociálneho štátu a zároveň vytvárať obraz o prekonaní úlohy prerozdelenia. Táto myšlienka má svoj základ v skúmaní súčasnej virtualizácie finančného sveta. Jeho súčasťou sú aj rizikové finančné produkty, ktoré spolu s vytváraním virtuálneho bohatstva obyvateľstva, prostredníctvom úverovej expanzie, ponúkajú fikciu – zdanie, že dôležité nie sú príjmy obyvateľstva, ale formy a dostupnosť úverov. Práve táto virtualizácia príjmov viedla k nekontrolovanému zadĺženiu sa obyvateľstva, pri ktorom bol hlavným asistentom štát. Príkladom toho nie je len výrazná zadĺženosť obyvateľov USA, ale aj obyvateľov v ďalších regiónoch sveta. Nastúpená línia vývoja však mala svoje objektívne hranice. Ich prekročenie sa prejavilo v zrútení celého finančného systému. Požičiavali si všetci, aj podniky, aj banky, aj štát a aj obyvateľstvo. Regionálne dosahy ako aj konkrétna hĺbka problémov finančného sektora, vyjadrená v červených číslach, nie sú zatiaľ s konečnou platnosťou stanovené.

Je nutné nastúpenie náročnej cesty k zmene finančnej regulácie. Je potrebné nastolenie rovnováhy medzi reguláciou s cieľom napraviť zlyhania a potrebou zachovať dynamické a inovatívne banky a trhy. Je dôležité, aby tí, ktorí v minulosti presvedčili zákonodarcov aby vložili do zákonov ustanovenia, ktoré prispeli k uvoľneniu štandardov, vytvárajúcim systémové riziká, nemali v novom systéme „dohľadu“ žiadne kompetencie. Za nesprávne rozhodnutia a „ľahy“ týchto lobistov dnes totiž platia daňoví poplatníci. Ide o pragmatickú rovínu, ktorú majú v plnej miere obhospodáriť politickí lídri expandujúcich ekonomík. Dnes teda nejde len o znovuobnovenie kontroly nad finančným sektorom (i cestou zoštátnenia – výmenou dlhov za akcie), ale musí ísť o zmenu mechanizmu, v ktorom pôjde o zastavenie extrémnej polarizácie bohatstva v spoločnosti.

Ak prijmemé tézu, že dnešná spoločnosť je založená na spotrebe, t.j. užíva v zmysle spotreby rôzne formy tovarov a služieb, pre túto spotrebu je dôležité, aby významná časť spoločnosti (cca 60 až 80%) mala reálne a nie virtuálne zdroje na jej pokrytie. Z menšej časti je to možné zabezpečiť kontrolnými mechanizmami a z väčšej časti v rámci procesu prerozdelenia.

Kontrolné mechanizmy a prerozdelenie procesy by mali zohľadniť i to, čo je v dôsledku súčasného krízového vývoja potlačené či prekryté viditeľnejšími problémami dneška. Ide o významný medzigeneračný dlh v podobe existujúceho nie práve ideálneho penzijného systému. Prinajmenšom rovnako vážnym je aj ďalší dlh, a to dlh ekologický. Žiaľ ešte stále sa nestávajú prioritami v rozhodovacích a prerozdelených procesoch, nakoľko prioritou dneška je riešenie okamžitých problémov, spojených s prehlbujúcou sa hospodárskou krízou. Najvýznamnejším je v tejto súvislosti vytváranie opatrení na ošetrovanie dopadov v dôsledku rastúcej miery nezamestnanosti, ktorá môže mať v niektorých regiónoch hrozivé dôsledky z dlhodobého pohľadu. Je to iste nevyhnutné, avšak neriešenie vyššie uvedených dlhov, ktoré existujú a zväčšujú sa, môže viesť iba k zhoršovaniu medzigeneračných konfliktov.

S istým nadhľadom môžeme konštatovať, že každá spoločnosť má stále svoje potenciálne zdroje, a to aj v čase hospodárskej krízy. Tieto sú „ukryté“ v rovine šedej a čiernej ekonomiky, ale aj v oblasti sociálnej spoluzodpovednosti transnacionálnych korporácií. Aktivácia týchto zdrojov však bude vyžadovať okrem patričnej politickej vôle aj reálne výkonnú a presne cielenú činnosť štátu. Preto istou výzvou súčasnosti nie je premisa „čím menej štátu“, ale premisa redefinovania úlohy a funkcií štátu v globálnej svetovej a národnej ekonomike a spoločnosti. Súčasná finančná a hospodárska kríza ukazuje, že napriek tomu, že ide o jej národne modifikované prejavy, mechanizmus vzniku je analogický a vyžaduje systémové riešenia tak na národnej, ako aj nadnárodnej úrovni.

1. Transformácia industriálnej spoločnosti na informačnú spoločnosť

Zmeny v systéme tvorby a rozdeľovania bohatstva, ktoré začiatkom 21. storočia vedú k rastúcej polarizácii bohatstva v rámci svetovej ekonomiky ako aj v rámci jednotlivých ekonomík, sú spojené s transformáciou jednotlivých ekonomických a spoločenských systémov na vytvárajúce sa nové globálne prostredie, ktoré vzniká ako následok celosvetového prechodu na moderné informačné technológie.

Informačná technológia a dominancia informácií v ekonomickom systéme spôsobuje globálnu zmenu ekonomického a spoločenského prostredia, na ktorú sú nútené reagovať všetky ekonomické a spoločenské systémy sveta.

Svet sa rozdelil na krajiny, ktoré sú schopné sa na túto zmenu adaptovať, na krajiny, ktoré majú problémy s adaptáciou na túto zmenu a na krajiny, ktoré sa na túto zmenu adaptovať nie sú schopné.

Chaos rozpadávajúceho sa industriálneho poriadku a zrod nového poriadku civilizácie mení v globálnom meradle pravidlá jej fungovania a vytvára nové globálne prostredie, ktoré

je novým formujúcim priestorom pre fungovanie civilizácie, spoločnosti a ekonomiky a takisto i pre život jednotlivých ľudí.

Toto nové globálne prostredie je z veľkej časti nezmapované rovnako ako sú nezmapované aj vytvárajúce sa pravidlá. Staré mapy ekonomických a sociálnych teórií zastarali a stratili svoju výpovednú hodnotu. Nové mapy sa postupne vytvárajú a snažia sa popisovať meniacu a vytvárajúcu sa realitu.

Vynárajúca sa spoločenská a ekonomická organizácia informačného veku sa začiatkom 21. storočia začala pripodobovať predindustriálnym formám organizácie ekonomiky a spoločnosti. Postindustriálna civilizácia sa v mnohých smeroch začala pripodobovať predindustriálnej civilizácii. Nájomné armády a súkromné bezpečnostné služby sa podobajú viac na nájomných žoldnierov stredoveku a transnacionálne a regionálne a lokálne organizácie oslabujú a rozkladajú silu štátu. Vzniká tak chaos štátov, regiónov a transnacionálnych organizácií, kde regionálne organizácie a spoločenstvá sú často rovnocenným konkurentom štátov a kde ekonomiky transnacionálnych organizácií prevyšujú svojou silou ekonomiky jednotlivých štátov.

Postindustriálna civilizácia sa však líši od predindustriálnej, a to najmä svojou technologickou základňou ako i globálne vzájomne prepojenými sieťami. Zosieťovaná, zlinkovaná a zhypertextovaná civilizácia vytvára určitú formu globálnej pavučiny prepájajúcej jednotlivcov, organizácie, regióny i štáty.

Celosvetové zmeny, ktoré v súčasnej dobe pretvárajú celú civilizáciu sú prejavom zanikania tristo rokov trvajúcej industriálnej spoločnosti a vytvárania novej informačnej spoločnosti. Tento proces začal byť zjavným v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, prebiehal zrýchleným tempom najmä od deväťdesiatych rokov 20. storočia a dnes začiatkom 21. storočia môžeme pozorovať neustále zrýchľovanie tohoto procesu.

Prebiehajúca civilizačná transformácia nemá čo do rozsahu a hĺbky zmien obdobu v doterajšej histórii ľudstva. Pre jej pochopenie je dôležité nazerať na prebiehajúce zmeny ako na súčasť procesov ľudskej evolúcie. Pochopenie procesov evolúcie ľudskej civilizácie je významným kľúčom k pochopeniu toho, kam smeruje ľudstvo. Môžeme potom uvažovať o budúcich podobách civilizácie, spoločnosti, ekonomiky, o mieste jednotlivca a spoločnosti a spoločenstiev v tomto procese.

Prechod od industriálnej k informačnej spoločnosti možno interpretovať ako prechod systému, akým je spoločnosť, z jedného - nižšieho stavu do iného - vyššieho. Ide vlastne o určitý kvalitatívny skok, ktorý posúva spoločnosť na kvalitatívne vyššiu úroveň v procese svojej evolúcie. Prechod od industriálnej k informačnej spoločnosti je spojený s otvaraním sa jednotlivých spoločnosti voči svetu, s narastaním ekonomickej a spoločenskej nerovnováhy a prechodom na novú kvalitu spoločenskej technológie a organizácie.

Otvorené systémy, ktorými sa dnes v dôsledku otvárania sa jednotlivých krajín svetu, stali prakticky všetky krajiny sveta, majú prirodzenú tendenciu prechodu z nižšieho stavu do vyššieho. Tento prechod z jedného stavu systému do druhého sa prejavuje ako narastanie turbulencií, ktoré postupne transformujú celý systém. Takéto obdobie prechodu, ktorého sme v súčasnej dobe svedkami, možno charakterizovať ako turbulentnú dobu. Nová štruktúra

systému sa organizuje okolo prvku, ktorý turbulencie podnietil a tým je v prípade súčasných ekonomík informačná technológia.

Ekonomiky jednotlivých zväčša priemyselných krajín fungujú prevažne na báze zastaralej industriálnej technológie, politikou otvárania sa svetu sa stávajú otvorenými systémami a ako otvorené systémy majú v dnešnom turbulentnom prostredí globálnej ekonomiky prirodzenú tendenciu k prechodu do vyššieho stavu teda k transformácii. Výsledkom je odlišná štruktúra ekonomiky determinovaná práve vyššou informačnou technológiou.

Evolúciu ľudskej spoločnosti možno názorne ukázať na príklade prechodu spoločnosti jednotlivými štádiami vývoja. Takéto nazeranie nám ukáže základné trendy smerovania a zmeny princípov fungovania ekonomiky a spoločnosti v dlhodobých časových horizontoch. Vytvárajúce sa nové štádium evolúcie ľudskej spoločnosti zároveň determinuje prostredie, v ktorom sa budú utvárať resp. transformovať jej jednotlivé súčasti či už ide o štáty, spoločnosti, ekonomiky, organizácie, komunity alebo individuálne ľudské bytosti.

Základné princípy fungovania spoločnosti v určitom evolučnom štádiu predstavujú akýsi základný skrytý kód spoločnosti ako tieto princípy nazýva americký futuroológ Alvin Toffler, ktorý sa manifestuje vo všetkých štruktúrach spoločnosti v tomto evolučnom štádiu. Tento skrytý kód fungovania spoločnosti určuje a dotvára obsah i formu všetkých štruktúr spoločnosti, je určujúcim pre funkčnú podobu spoločnosti, ekonomiky, politiky, kultúry, organizácie, technológie, komunity, sociálny vzťahov i hodnotové orientácie jednotlivca v čase daného evolučného štádia vývinu spoločnosti.

Existuje množstvo štúdií, v ktorých sa ich autori zaoberajú evolúciou ľudskej spoločnosti a civilizácie. Väčšinou sa títo autori zhodujú v rozdelení evolúcie ľudskej spoločnosti resp. civilizácie na viaceré vývojové štádia, fázy či etapy. Základný vývoj ľudskej spoločnosti býva potom charakterizovaný ako vývoj od primitívnych foriem organizácie ľudskej spoločnosti ako boli agrárna spoločnosť či spoločnosti zberačov alebo lovcov cez industriálne spoločnosti až po dnešné vysoko technologické spoločnosti.

Ľudská spoločnosť prešla vo svojom doterajšom vývoji tromi základnými vývojovými štádiami resp. do súčasného tretieho vývojového štádia ľudská spoločnosť práve vstupuje. Týmito tromi základnými vývojovými štádiami sú agrárna čiže poľnohospodárska spoločnosť, industriálna čiže priemyselná spoločnosť a informačná spoločnosť. Prechody medzi týmito jednotlivými vývojovými štádiami sú obdobiami diskontinuity, rastúcich turbulencií, rastúcej ekonomickej, politickej a spoločenskej nerovnováhy, hľadania nových teórií, vytvárania nových myšlienkových máp popisujúcich fungovanie nového vytvárajúceho sa štádia. Tieto prechody sú tiež často rozmazané (fuzzy) a jednotlivé štádia vývinu ľudskej spoločnosti nie sú striktne oddelené ani ohraničené.

Jednotlivé vývojové štádia ľudskej spoločnosti sa postupne striedajú, staré však nezahynajú úplne ale často v určitej podobe prežívajú aj v ďalšom vývojovom štádiu. V čase industriálnej spoločnosti sme tak mohli vidieť funkčnú podobu agrárnej spoločnosti a v čase nástupu informačnej spoločnosti v niektorých oblastiach sveta industriálna spoločnosť iba naberať na sile.

Prechod od industriálnej k informačnej spoločnosti je zložitý transformačný proces nelineárneho charakteru, ktorého pochopenie vyžaduje zmenu paradigmy vnímania sveta. Ekonomické a spoločensko vedné teórie, ktoré vytvárali teoretické obrazy industriálnej spoločnosti resp. jej myšlienkové mapy sú dnes zastaralé, často nefunkčné a nepoužiteľné a novo vznikajúca informačná spoločnosť vyžaduje vytvorenie adekvátnej myšlienkovvej mapy resp. súboru teórií, ktoré by napomohli pochopiť jej fungovanie. Vytvára sa puzzle paradigma, čiže postupné skladanie myšlienkového obrazu informačnej spoločnosti.

1.1 Základné princípy formovania globálnej informačnej spoločnosti

Transformácia industriálnej spoločnosti na spoločnosť informačnú má globálny charakter. Výsledkom tejto transformácie je vytváranie globálnej informačnej spoločnosti. Procesy globalizácie, ktoré sú spojené s prechodom k informačnej spoločnosti, pôsobia v smere vytvárania určitej podoby globálneho prostredia vznikajúcej globálnej informačnej spoločnosti. Sú to vlastne určité riadiace princípy, ktoré formujú priestor globalizácie a určujú parametre fungovania jednotlivých subjektov v globálnom priestore.

Tieto princípy formujúce globálny priestor sú primárne sily, ktoré určujú neprekročiteľné rámce pre budúci vývoj jednotlivých subjektov pôsobiacich v globálnom priestore. Tieto princípy vytvárajú zároveň určitý skrytý kód formujúci budúcu podobu organizačných štruktúr informačnej spoločnosti na všetkých úrovniach.

Vytváranie globálneho prostredia nie je statické, ale je to dynamický proces spôsobujúci, že globálne prostredie sa neustále mení a vyvíja. Sme tak svedkami toho, že globálne prostredie deväťdesiatych rokov 20.storočia bolo vo veľkej miere odlišné od globálneho prostredia začiatku 21.storočia.

Základnými princípmi formujúcimi globálny priestor informačnej spoločnosti sú:

- Implózia resp. obrátenie sa dovnútra štruktúr ekonomiky a spoločnosti
- Komplexita resp. zložitost' vytvárajúcich sa štruktúr ekonomiky a spoločnosti
- Networking resp. zosieťovanie štruktúr ekonomiky a spoločnosti
- Holizmus resp. celostnosť vytváraných štruktúr ekonomiky a spoločnosti
- Nové zdroje rozvoja ekonomiky a spoločnosti
- Interdependencia resp. vzájomná závislosť štruktúr ekonomiky a spoločnosti
- Diverzita resp. rôznorodosť štruktúr ekonomiky a spoločnosti
- Kreatívna deštrukcia resp. dynamika štruktúr ekonomiky a spoločnosti

- Synchronicita rozvoja jednotlivých štruktúr ekonomiky a spoločnosti

Implózia

Implózia štruktúr ekonomiky, spoločnosti a civilizácie je spojená s prepojením a prepájaním týchto štruktúr do jedného celku a zároveň so stratou vonkajšieho priestoru pre rozvoj resp. expanziu smerom von. Výsledkom je obrátenie sa dovnútra, obrátenie rozvoja do vnútra, prechod k využívaniu vnútorných zdrojov rozvoja, vytváranie virtuálnych priestorov rozvoja, virtualizácia rozvoja a štruktúry na všetkých úrovniach.

Ludská civilizácia prvýkrát v histórii nadobudla globálny charakter, pričom zároveň narazila na vonkajšie limity rozvoja, stratila voľné priestory na expanziu smerom navonok a jej štruktúry začali implodovať smerom dovnútra. Vnútorná štruktúra civilizácie sa akoby rozpúšťala, preštrukturovávala a zároveň sa vytvárala sa nová vnútorná štruktúra civilizácie.

Tento proces možno prirovnať k zakukleniu larvy motýľa, keď po zakuklení sa rozpustí vnútorná štruktúra zámotku a následne sa vyformuje motýľ, ktorý po ukončení celého procesu kuklu opúšťa. Dochádza tu ku kvalitatívnej premene. Rovnako je tomu pri implózii vnútorných štruktúr súčasnej transformujúcej sa civilizácie.

Komplexita

Komplexita vytváraných štruktúr ekonomiky a spoločnosti je spojená s vnútornou zložitou štruktúrou vytvárajúceho sa globálneho celku, s jeho vnútorným prepájaním rôznymi formami sietí a spojení, s diverzifikáciou jeho vnútorných prvkov. V procese prechodu od industriálnej spoločnosti k informačnej spoločnosti vzniká zložitejší viac štruktúrovaný celok globálnej civilizácie, vytvára sa množstvo nových vnútorných prepojení a štruktúr. Prepájajú sa štáty, spoločnosti, komunity, korporácie, siete, počítače, technológie, čipy, čo spolu vytvára narastajúcu komplexnosť a vytváranie nových organizačných štruktúr typických pre informačnú spoločnosť.

Networking

Networking štruktúr ekonomiky a spoločnosti je spojený s transformáciou hierarchickej štruktúry charakteristickej pre industriálne obdobie rozvoja na sieťovú štruktúru prepojenú sieťovou infraštruktúrou alebo zosieťovaním na princípoch kompatibility hodnotových orientácií jednotlivca, organizácie, spoločnosti. Sieťová štruktúra je charakteristická ako organizačný princíp, technológia i ako sociálny kapitál. Následkom networkingu vzniká sieťová spoločnosť a sieťová ekonomika. Transnacionálne organizačné štruktúry majú rozhodujúcu úlohu v organizácii a riadení ekonomiky, spoločnosti i civilizácie na všetkých úrovniach.

Holizmus

Holizmus vytváraných štruktúr ekonomiky a spoločnosti je spojený s tým, že jednotlivé subjekty tvoria súčasť väčšieho celku a s týmto väčším celkom vzájomne interagujú, sú vzájomne prepojené, zmeny týchto subjektov sa prenášajú do zmien celku a zmena celku ovplyvňuje zmeny týchto subjektov. Pohyb civilizácie sa prejavuje ako celopohyb, pričom pre pochopenie zmien spojených s prechodom k informačnej spoločnosti je potrebné holistické vnímanie týchto zmien, holistické vnímanie ekonomickej, spoločenskej i civilizačnej reality. Zmeny na úrovni jednotlivých podštruktúr spoločnosti nie je možné vysvetliť bez ich zaradenia do kontextu celkového vývoja.

Nové zdroje

Nové zdroje rozvoja sú založené na informáciach a znalostiach ako hlavnom zdroji rozvoja, ktorý zároveň pôsobí proti smeru zvyšovania entropie. Informácie sa stávajú hlavným zdrojom a zároveň podmienkou rozvoja. Rastie diverzifikácia zdrojov rozvoja., pričom každý novo sa objavujúci zdroj rozvoja je v určitom vzťahu k informáciám alebo znalostiam ako základným zdrojom rozvoja. Limity klasických zdrojov rozvoja (surovinových alebo priemyselných) je možné riešiť ich substitúciou novými zdrojmi rozvoja. Ak sa tovary presúvajú z jedného miesta na druhé vo forme informácií, odľahčuje sa zaťaženie životného prostredia prostredníctvom menších objemov fyzických presunov.

Interdependencia

Interdependencia jednotlivých štruktúr ekonomiky a spoločnosti znamená ich vzájomnú previazanosť spojenú so vzájomným pôsobením efektov vyvolaných jednotlivými subjektami. Jednotlivé štruktúry ekonomiky a spoločnosti ostávajú vzájomne oddelené. Sú však vzájomne prepojené a závislé a zmeny jedných vplývajú na zmeny iných s nimi prepojených. Prepojenými sa stávajú problémy, krízy, riešenia i zmena. Prechod k informačnej spoločnosti býva charakterizovaný aj ako vstup do éry interdependencie. Vytváranie novej štruktúry ľudskej civilizácie je touto interdependenciou výrazne ovplyvňované a zároveň formované.

Diverzita

Diverzita štruktúr ekonomiky a spoločnosti je spojená s prepájaním ekonomiky a kultúry, ekonomiky a identity, ekonomiky a hodnôt, ekonomiky a postojov. Kultúra, hodnoty, identita atď. predstavujú určitú formu zdrojov rozvoja. Prechod od industriálnej k informačnej spoločnosti spolu s prechodom k informáciám ako novému a hlavnému zdroju rozvoja spôsobujú, že kultúra, hodnoty (spoločenské), identita predstavujú výrazný faktor pridávania hodnoty (ekonomickej). Identita, kultúra, hodnoty potom pôsobia ako faktor konkurencieschopnosti a podieľajú sa na realizációschopnosti produktu určitej krajiny alebo regiónu na svetových trhoch resp. na trhoch iných krajín alebo regiónov. Sme svedkami diverzifikácie štruktúr ekonomiky a spoločnosti, ktorá v informačnej spoločnosti strieda unifikáciu a masovosť, ktoré boli typické pre industriálnu spoločnosť.

Kreatívna deštrukcia

Kreatívna deštrukcia ukazuje dynamiku vývoja ekonomiky a spoločnosti ako hospodárskych a spoločenských organizmov resp. ich vývoj ako spájanie nového a starého, vznikanie a zanikanie, kombináciu starých a nových výrobných faktorov. Spájanie starých výrobných faktorov s novými je predpokladom prežitia resp. obnovovania sa ekonomických štruktúr. V informačnej spoločnosti novými výrobnými faktormi sú informácie a predpokladom prístupu k potrebným informáciám je vybavenie sa modernou informačnou technológiou. Kreatívna deštrukcia transformuje základné štruktúry industriálnej spoločnosti na novo vznikajúce štruktúry informačnej spoločnosti, pričom informačná technológia pôsobí v smere transformácie klasických industriálnych hierarchií do sieťových foriem typických pre informačnú spoločnosť.

Synchronicita

Synchronicita vývoja štruktúr ekonomiky a spoločnosti ukazuje synchronnosť zmien bez ohľadu na kauzálnu prepojenosť resp. neprepojenosť jednotlivých štruktúr. Celopohyb súčasnej globálnej civilizácie je spojený so synchronnými zmenami prejavujúcimi sa v ekonomikách a spoločnostiach rôznych krajín, ktoré často nemajú medzi sebou žiadne prepojenie. Prechod od industriálnej k informačnej spoločnosti predstavuje zmenu skrytých kódov civilizácie. Základné pravidlá vytvárajúcej sa informačnej spoločnosti sa potom manifestujú v rôznych krajinách na rôznych častiach zemegule akoby synchronne hoci nezávisle na sebe a nikým nesynchronizované.

1.2 Vytváranie nového globálneho prostredia

Nové globálne prostredie postupne vytvára a formuje priestor, v ktorom budú fungovať jednotlivci, ekonomiky a spoločnosti v informačnom veku. Tento priestor bude tvoriť rámce a pravidlá hry, v rámci ktorých bude fungovať celá civilizácia.

Nové globálne prostredie 21. storočia sa dá popísať nasledovnými základnými charakteristikami¹:

- Prechodom od entropického spôsobu fungovania civilizácie k syntropickému a postupné prispôbovanie jednotlivých podštruktúr civilizácie syntropickým princípom.
- Vytváraním globálnych transnacionálnych štruktúr a ich vyvažovaním rastúcim počtom lokálnych a regionálnych štruktúr.

¹ KLINEC, IVAN (2006): Svet 2020. Nové globálne prostredie. Trhový štát a jeho súvislosti. nepublikovaný rukopis

- Vytváraním zmiešanej ekonomiky na všetkých úrovniach, kde transnacionálne štruktúry budú dopĺňať lokálne a regionálne štruktúry.
- Globálnym pôsobením základných pravidiel civilizácie Tretej vlny.
- Premenu národných štátov na trhové štáty a s tým spojenou zmenou konštitučných poriadkov.
- Vytváraním nehmotnej ekonomiky ako nehmotného obalu hmotnej ekonomiky, pričom štruktúry nehmotnej ekonomiky budú rozhodujúcou podmienkou fungovania ekonomiky na všetkých úrovniach.
- Rastom civilizačného jadra a procesmi napojenia sa na toto jadro.
- Vlády národných štátov sú nahrádzané komplexnejšími systémami vládnutia - governance.

1.3 Transnacionalizácia ekonomiky a transformácia národného štátu

Postupujúca transformácia industriálnej spoločnosti na informačnú spoločnosť postupne erodovala štruktúry národného štátu a transnacionálne sieťové štruktúry narušili teritoriálne suverenitu národného štátu.

Postupne sa rozpadlo národné hospodárstvo a časť ekonomík jednotlivých štátov sa stala súčasťou transnacionálnych ekonomických štruktúr. Ekonomika počas obdobia národného štátu fungovala ako národné hospodárstvo. S postupujúcou transnacionalizáciou ekonomiky sa prestalo hovoriť o národnom hospodárstve a národohospodárske teórie boli postupne vystriedané ekonomickými teóriami. Národné hospodárstvo nahradila trhová ekonomika. A národný štát začal nahrádzať trhový štát.

Ekonomickú štruktúru jednotlivých štátov začala nahrádzať globálna transnacionálna ekonomická štruktúra. Na globálnej úrovni sa hovorí o vzniku globálnej ekonomiky, svetovej ekonomiky, svetového trhu, transnacionálnych korporácií, globálnych korporácií atď. Na národnej úrovni sa hovorí o rozdelení ekonomiky na časť, ktorá je napojená na globálnu ekonomiku a na časť, ktorá na globálnu ekonomiku napojená nie je.

Medard Gabel a Henry Bruner v knihe *Global Inc. An Atlas of the Multinational Corporation – Globálna a.s. Atlas multinacionálnych korporácií*² uvádzajú, že moderný národný štát a korporácia majú svoje začiatky približne v rovnakom období. Gabel a Bruner uvádzajú, že Westfálska zmluva z roku 1648 je považovaná za bod, z ktorého začal vznikať

² GABEL, MEDARD, BRUNER, HENRY (2003): *Global Inc. An Atlas of the Multinational Corporation*. The New Press, New York

moderný národný štát a verejná charta, ktorá vytvorila prvú spojenú kapitálovú spoločnosť v Anglicku bola vydaná kráľovnou Alžbetou I. v roku 1600³.

Od týchto počiatkov obidve formy organizácií rástli čo do počtu, geografického rozsahu a moci. Z pár národov na viac ako 220 v roku 2001 a z pár korporácií na viac ako 63 000 multinacionálnych korporácií, pričom obidve tieto formy obbopínajú svet.

Gabel a Bruner tvrdia, že národný štát bol historický významnejší a mocnejší. Dnes sa toto zmenilo. Korporácie a obzvlášť multinacionálne korporácie získavajú moc, ktorá patrila národom. Toto nové mocenské usporiadanie nie je iba výsledkom toho, že národné štáty odovzdávajú existujúcu moc, hoci aj toto sa deje⁴.

Významnejšie je podľa nich to, že nová moc je prinášaná na svet vo forme novej technológie, ktorú multinacionálne korporácie kontrolujú a je to táto nová technológia, ktorá rozširuje moc a práva multinacionálnych korporácií. Keďže sú korporácie rýchlejšie a agilnejšie ako ich národné protažky, môžu ľahko ovplyvňovať sily globalizácie.⁵

Nová rovnováha moci vyrastá z komplexných interakcií multinacionálnych korporácií a národného štátu.

Základné charakteristiky tejto novej rovnováhy moci sú podľa Gabela a Brunera nasledovné⁶:

- Multinacionálne korporácie sú veľké a stávajú sa väčšími. Ak porovnáme tržby korporácií a hrubý domáci produkt HDP národných štátov, potom zo 100 najväčších ekonomík sveta 53 sú korporácie. Najväčšia korporácia sveta ExxonMobil je väčšia ako viac ako 180 národov.
- Existuje veľa multinacionálnych korporácií a ich počet rýchlo rastie. V roku 1900 bolo okolo 3000 korporácií. V roku 1970 sa ich počet blížil 7000. A v roku 1990 ich bolo neuveriteľných 30 000. O desaťročie neskôr ich bolo viac ako 63 000.
- Globálne korporácie sú malé a ich rozmer stráca na význame. Väčšina zo 63000 multinacionálnych korporácií zamestnáva menej ako 250 ľudí. Mnoho obslužných spoločností zamestnáva menej ako 100 ľudí. Hlavné sídla korporácií sú hlavne v USA, Európe a Japonsku, ale napr. v Dánsku má hlavné sídlo viac ako 9000 korporácií a tisíce korporácií s malým počtom zamestnancov majú hlavné sídla v krajinách po celom svete.
- Veľké globálne korporácie sú koncentrované v určitých častiach sveta. Viac ako 90 % z 500 svetových najväčších korporácií je usídlených v bohatých industriálnych častiach sveta. Severná Amerika, Európa a Japonsko hostia 445 z nich. Zo 100 najväčších

³ Tamže.

⁴ Tamže.

⁵ Tamže.

⁶ Tamže.

korporácií okrem troch všetky sídlia v USA, Japonsku a Európe. 300 najväčších firiem kontroluje približne 25 % svetových produktívnych aktív.

- Globálne korporácie sú rýchle: niektoré korporácie rastú obrovskou rýchlosťou. Microsoft, Cisco, Enron, AOL a Ispat Steel sú príklady firiem, ktoré za pár rokov vybudovali miliardové byznisy.
- Globálne korporácie sú mocné. Hrajú vo vzrastajúcej miere dôležitú úlohu na planéte v zmysle tvorby bohatstva, využívania zdrojov, zamestnanosti, uspokojovania ľudských potrieb, environmentálnych dopadov, technologického transféru a vládnutia. Nahradili alebo prisvojili si mnohé práva národných štátov a vytvorili nové hracie pole pre podniky.
- Globálne korporácie sú vo vzrastajúcej miere významnou ekonomickou silou sveta. S viac ako 63000 multinacionálnymi podnikmi a ich 821000 zahraničnými pobočkami multinacionálne korporácie priamo zamestnávajú okolo 90 miliónov ľudí, platia viac ako 1.5 biliónov dolárov miezd, prispievajú 25 % hrubého svetového produktu a platia viac ako 1.2 biliónov dolárov daní vládam sveta.
- Globálne korporácie ovplyvňujú národné a medzinárodné vládnutie. Národné vlády teraz súťažia medzi sebou o prítiahnutie zahraničných investícií z dôvodu významu ekonomickej rozvojovej sily korporácií.
- Globálne korporácie poháňajú zmenu. Zabezpečujú rast produktivity a zamestnanosti, platia väčšie mzdy ako domáce firmy, vytvárajú pracovné miesta rýchlejšie ako domáce firmy a vynakladajú viac prostriedkov na výskum a vývoj.“

1.4 Nový svetový poriadok trhových štátov

Úpadok národných štátov sa stal zjavným koncom 20. storočia a zastaralé ekonomické, spoločenské a politické teórie a koncepty sa stali brzdou adaptácie na celosvetovo prebiehajúce civilizačné zmeny. Národné štáty sa dostávali postupne do krízy a začali sa hľadať nové koncepty vysvetľujúce fungovanie ekonomiky a spoločnosti v nových realitách.

Začiatok 21. storočia je tak spojený s hľadaním a vytváraním nových teórií, konceptov a foriem organizácie ekonomiky, spoločnosti a civilizácie. Vznikajúci koncept trhového štátu sa javí ako jeden z najvýstižnejších konceptov popisujúcich nové reality meniaceho sa sveta.

Koncept trhového štátu umožňuje popísať predpokladané smerovanie ekonomických a spoločenských štruktúr, ktoré celosvetovo strácajú industriálnu podobu a v mnohých smeroch sa podobajú na štruktúry, ktoré fungovali v období pred industriálnou érou a takisto v čase pred vznikom národných štátov.

Spod kontroly štátu sa postupne vyčleňuje stále viac oblastí života spoločnosti. Privátnymi aktivitami sa stávajú aj také činnosti ako obrana alebo spravodajstvo. Tak ako v predindustriálnej dobe fungovali armády nájomných žoldnierov, aj dnes vznikajú súkromné

armády a dokonca aj súkromné spravodajské služby. Postupujúci rozpad národných štátov vytvára takisto mnohé riziká, ktoré už dnes ohrozujú fungovanie niektorých oblastí spoločnosti a vyžadujú hľadanie možných riešení a eliminácie týchto hrozieb.

Úpadok a transformácia národných štátov

Diskusia o konci národných štátov sa vedú už niekoľko desaťročí. Diskusia o možnej podobe štátu v 21. storočí sa zintenzívnila spolu s postupujúcim celosvetovým rozvratom spoločenského poriadku národných štátov, ktorý sa zintenzívnil najmä po udalostiach z 11. septembra 2001.

Úpadkom a transformáciou národných štátov sa zaoberali japonský ekonóm a teoretik manažmentu Kenichi Ohmae v knihách *The Borderless World* (1990) (1999), *The End of Nation State* (1996) a *The Next Global Stage* (2005), izraelský historik a vojenský expert Martin van Creveld v knihe *The Rise and Decline of the State* (1999) a v článkoch *The Fate of the State* (1996) a *The State: Its Rise and Decline* (2000), americký právny expert a stratég Philip C. Bobbitt v knihách *Shield of Achilles* (2002) a *Terror and Consent* (2008), americký spravodajský expert Gregory F. Treverton v knihe *Reshaping National Intelligence for an Age of Information* (2001) a v textoch *Governing the Market State* (2002) a *Intelligence and the „Market State“* (2001), americký futuroológ John Naisbitt v knihe *Megatrends 2000* (1990), ktorú napísal spolu s Patriciou Aburdeneovou a v knihe *Mind Set !* (2006), francúzsky diplomat Jean-Marie Guehenno v knihe *The End of the Nation State* (1995), americký publicista Robert Kaplan v knihe *The Coming Anarchy* (2000), americkí futuroológovia Medard Gabel a Henry Bruner v knihe *Global Inc. An Atlas of the Multinational Corporation* alebo americký vojenský expert Lawrence F. Modisett v článku *Is This the End of the Nation-State ?* (2002).

Vytváranie trhových štátov

Vytváranie trhových štátov je konceptuálnym modelom, ktorý sa snaží vysvetliť základné zmeny vo fungovaní národných štátov na základe evolučného vývoja moderného štátu za posledných šesťsto rokov.

Národné štáty vo svojej klasickej podobe podliehajú erózii zhruba od deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Koncept trhových štátov popisuje trend erózie národného štátu a trendy jeho fungovania v inom režime v meniacich sa podmienkach globálneho sveta, informačnej spoločnosti a trhovej ekonomiky.

Autormi konceptu trhového štátu sú americký profesor práva Philip C. Bobbitt a americký bezpečnostný expert Gregory F. Treverton.

Philip C. Bobbitt popísal vytváranie trhového štátu v knihe *Shield of Achilles* (2002) a Gregory F. Treverton tak urobil v knihe *Reshaping National Intelligence for an Age of Information* (2001) a v textoch *Governing the Market State* (2002) a *Intelligence and the „Market State“* (2001)

Vytváranie trhových štátov bolo zahrnuté ako jeden z hlavných globálnych trendov do najnovších scenárov Royal Dutch / Shell Globálne scenáre 2025 – The Shell Global Scenarios 2025.

Industriálna spoločnosť ako národný štát

Vznik, vzostup a úpadok národných štátov je možné analyzovať ako proces evolučného vývoja spoločnosti. Moderný štát vznikol v predindustriálnom období, ale jeho vrcholná forma je spojená s obdobím industriálnym. Moderný štát v podobe národného štátu plne rozvinul paradigmu industrializmu a riadenie spoločnosti ako stroja aplikoval na všetky oblasti života spoločnosti. Je to názorne vidieť na vzraste štátnej byrokracie a administratívy ako nástroja riadenia a kontroly spoločnosti.

Martin Van Creveld uvádza, že v Európe a v USA expanzia štátom riadeného blahobytu viedla k rovnako veľkému rastu byrokracie. V druhej polovici dvadsiateho storočia počet ministerstiev, ktoré počas rokov formovania štátu v sedemnástom a v osemnástom storočí málokedy prekročili počet štyri, vzrástol na približne dvadsať⁷. Podľa Van Crevelda k ministerstvám spravodlivosti, zahraničných vecí, vojny a pokladu boli pripojené ministerstva vnútorných vecí, polície, poľnohospodárstva, dopravy, komunikácií, vzdelania, zdravia, práce, blahobytu, obchodu a priemyslu, letectva, energie, plánovania, bývania, vedy a technológie a turizmu. Niektoré krajiny považujú za nevyhnutné mať špeciálne ministerstvo infraštruktúry, iné ministerstvo pre šport a voľný čas, pre ekologické záležitosti alebo pre ženy⁸.

Snahy obmedzovať rozsah a moc štátu, ktoré sa realizovali koncom dvadsiateho storočia a začiatkom storočia dvadsiateho sa v praxi neprejavili v obmedzovaní počtu ministerstiev, a teda ani štátnej administratívy. Paradigma národného štátu vytvára naďalej potrebu zachovávanía rozsahu štátu a jeho administratívy.

Trhový štát Philipa C. Bobbitta

Philip C. Bobbitt v roku 2002 vydal 919 stranovú knihu *Shield of Achilles: War, Peace and the Course of History – Achillov štít: Vojna, mier a smer histórie*⁹. V tejto knihe prezentoval koncept trhového štátu, ktorý v súčasnosti nahrádza národný štát.

Trhové štáty vidí ako najnovšiu formu konštitučného poriadku. V období od renesancie prešiel moderný štát piatimi základnými vývojovými stupňami. Od roku 1494 sa vystriedalo päť dominantných konštitučných poriadkov: kniežacie štáty, kráľovské štáty, štáty-národy, národné štáty a trhové štáty.

Tieto vývojové stupne majú nasledovné základné charakteristiky¹⁰:

⁷ VAN CREVELD, MARTIN (1999): *The Rise and Decline of the State*. Cambridge University Press, Cambridge, UK

⁸ Tamže.

⁹ BOBBITT, PHILIP, C. (2003): *The Shield of Achilles. War, Peace, and the Course of History*. Alfred A. Knopf, A Division of Random House, Inc., New York

- *Kniežacie štáty (1494 – 1620)* – Kniežacie štáty sa vyvinuli v Taliansku počas renesancie. Nahradili predošlú vládu feudálnych lordov. Poskytovali občanom prvú významnú teritoriálnu ochranu a bezpečnosť výmenou za uznanie teritoriálnej moci kniežat. Kniežatá si najímali žoldnierov na ochranu svojich teritórií a obchodných ciest, ktoré nimi prechádzali. Na oplátku kniežatá vyberali dane.
- *Kráľovské štáty (1567 – 1702)* – Kráľovské štáty sa objavili spolu s konceptom božských, bohom daných práv vládnuť, ktoré využívali králi. Počas tejto éry štát pokračoval v napĺňaní zodpovednosti poskytovať bezpečnosť, avšak pre väčšie teritoriálne oblasti prostredníctvom vytvárania armád a loďstva. Na oplátku subjekty režimu využívali istú formu participácie na kráľovskom božskom štatúte a sláve dynastie.
- *Teritoriálne štáty (1688 - 1792)* – Teritoriálny štát bol spojený s kontrolou obchodu na určitom teritórii. Bol charakteristický aristokratickým vodcovstvom.
- *Štáty – Národy (1776 –1914)* – Štát – Národ sa objavil na konci osemnásteho storočia, kedy vznikol nový poriadok pod vplyvom ideí slobody a demokracie, ktoré zjednotili populáciu okolo spoločnej participácie na národnej, etno-kultúrnej identite. Počas tejto éry vidíme vzostup imperializmu a expanziu a exploataciu národnej identity.
- *Národné štáty (1863 - 1991)* – Národný štát sa vytvoril na začiatku dvadsiateho storočia, aby slúžil ľuďom poskytujúc ekonomický blahobyt občanom. Počas tejto éry komunizmus, fašizmus a parlamentarizmus súťažili, kto poskytne občanom väčší blahobyt.
- *Trhové štáty (1989 –)* – Trhový štát vznikol v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia v USA a v západnej Európe spolu s globálnou ekonomikou. Trhový štát existuje, aby maximalizoval príležitosti pre ľudí, aby mohli dosiahnuť lepší život a tiež aby zabezpečil existenciu trhových štruktúr, ktoré poskytujú bohatstvo a spoločenskú prosperitu.

Konflikt o podobu konštitučného poriadku

Bobbitt uvádza, že približne každých sto rokov sa mení podstata konštitučného poriadku. Táto zmena je spojená s vojnovým konfliktom prebiehajúcim v období existencie určitého konštitučného poriadku. Príkladom môžu byť národné štáty, keď počas obdobia rokov 1914 až 1990 prebiehal vojnový konflikt o povahu týchto národných štátov¹¹.

¹⁰ Tamže.

¹¹ Tamže.

Bobbitt obdobie rokov 1914 až 1990 nazýva Dlhou vojnou, a zahrňuje tu Prvú svetovú vojnu, Druhú svetovú vojnu, Kórejskú vojnu, Vietnamskú vojnu, Studenú vojnu. Tieto konflikty spojil dohromady, pretože ako uvádza aj Tridsaťročná vojna sa skladala z viacerých vojenských konfliktov¹².

Podľa Bobbitta dlhá vojna začala vypuknutím Prvej svetovej vojny a skončila Parížskym mierom, ktorý ukončil Studenú vojnu. Počas tejto Dlhej vojny prebiehal vojnový konflikt medzi tromi rôznymi konštitučnými poriadkami, a to medzi komunizmom, fašizmom a parlamentarizmom. Nakoniec vyhral parlamentarizmus, ktorý však ako národný štát stratil svoju legitimitu a v poslednom desaťročí dvadsiateho storočia začal byť nahrádzaný vznikajúcim trhovým štátom¹³.

Vojna proti terorizmu, ktorá začala teroristickým útokom z 11. septembra 2001, môže byť podľa Bobbitta vnímaná ako začiatok novej Dlhej vojny.

Trhový štát ako nová forma konštitučného poriadku

Bobbitt považuje za najnovšie evolučné štádium moderného štátu trhový štát. Tento trhový štát vzniká na odlišnej báze legitimity, než akú mal národný štát dvadsiateho storočia a takisto slúži inému spoločenskému účelu.

Zatiaľ čo hlavnou úlohou národného štátu bolo poskytovať rastúce materiálne bohatstvo občanom a zabezpečovať jeho spravodlivú distribúciu, úlohou trhového štátu je vzrast súhrnného bohatstva jeho občanov prostredníctvom deregulácie, rastúcich verejno-súkromných partnerstiev a devolúciou štátu blahobytu¹⁴.

Podľa Bobbitta štát v novej podobe neexistuje preto, aby priamo zabezpečoval materiálny blahobyt občanov, ale existuje preto, aby maximalizoval príležitosti ľudí zlepšovať svoj život.

Model národného štátu spájal suverenitu štátu s jeho teritoriálnymi hranicami. V súčasnej dobe prebiehajúce celosvetové zmeny spochybňujú tento model.

Model národného štátu je podľa Bobbitta narušovaný následovnými vývojovými tendenciami¹⁵:

- Ochranou ľudských práv, ktorá je rozšírená celosvetovo bez ohľadu na interné zákazy.
- Rozširovaním jadrových zbraní a zbraní hromadného ničenia, ktoré robia neefektívnou obranu zvnútra.
- Rozširovaním globálnych a transnacionálnych hrozieb, ktoré prekračujú jednotlivé hranice ako znečistenie životného prostredia, migrácia, populačná expanzia, choroby a hlad.

¹² Tamže.

¹³ Tamže.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ Tamže.

- Rastom svetového ekonomického režimu, ktorý ignoruje hranice pohybom kapitálových investícií.
- Vytvorením globálnej komunikačnej siete, ktorá ohrozuje národné jazyky, zvyky a kultúry.

Následkom uvedených vývojových tendencií vzniká nový konštitučný poriadok, ktorý reflektuje týchto päť procesov, a tým je trhový štát.

Tri súťažiacie formy trhového štátu

Bobbitt uvádza, že v súčasnosti takisto prebieha konflikt o podobu trhového štátu v rámci vytvárajúceho sa konštitučného poriadku trhových štátov. Je to konflikt medzi podnikateľským štátom, ktorý predstavujú USA, manažérskym štátom, ktorý predstavuje Európska únia a merkantilistickým štátom, ktorý predstavujú Japonsko a ďalšie štáty Ázie¹⁶.

Podnikateľský trhový štát

Bobbitt tvrdí, že trhový štát, ktorý sa vytvára v USA má podobu podnikateľského štátu. USA sa usilujú o vodcovstvo prostredníctvom produkcie a marketingu spoločného prospechu pre štáty sveta, ako je medzinárodná bezpečnosť, zdravšie životné prostredie a stabilné trhy¹⁷.

Podnikateľský trhový štát podľa Bobbitta umožňuje najväčšiu pluralitu a diverzitu s najsilnejšími hráčmi vrátane pravidiel určujúcej americkej supervelmoci. Táto forma trhového štátu je zároveň najtransparentnejšia. Podnikateľský trhový štát má tendenciu k minimálnym štátnym intervenciám a obmedzuje svoje aktivity na udržiavanie hmotnej a nehmotnej infraštruktúry¹⁸.

Manažérsky trhový štát

Trhový štát, ktorý sa vytvára v Európskej únii, má podľa Bobbitta podobu manažérského štátu. Európska únia sa tu usiluje o moc prostredníctvom hegemonie v rámci regionálnej ekonomickej zóny. Bobbitt uvádza, že manažérsky trhový štát požaduje určovanie pravidiel od medzinárodných inštitúcií ako EÚ alebo OSN. Táto forma štátu sa bude snažiť prostredníctvom dlhodobého plánovania dať väčšiu váhu záujmom ďalších generácií¹⁹.

Merkantilistický trhový štát

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Tamže.

Trhový štát, ktorý sa vytvára v Japonsku a ďalších štátoch Ázie má podľa Bobbitta podobu merkantilistického štátu. Japonsko a štáty Ázie sa usilujú o podiel na trhu s cieľom získať relatívnu dominanciu v medzinárodných vzťahoch.

Bobbitt tvrdí, že merkantilistický trhový štát sa snaží určovať pravidlá ako jeho vlastní občania budú interagovať s globálnym systémom. Táto forma trhového štátu je najmenej transparentnou. Merkantilistický trhový štát je viac konsenzuálny a viac protekcionistický. Snaží sa udržiavať kontrolu nad monetárnym aj ľudským kapitálom napríklad prostredníctvom imigračných kontrol.

Nový svetový poriadok trhových štátov

Bobbitt tvrdí, že podnikateľský trhový štát najtransparentnejší, manažérsky už menej a merkantilistický je nepriehľadný²⁰.

Tieto tri formy trhového štátu budú podľa neho súťažiť o budúcu podobu medzinárodného poriadku trhových štátov. Ako dojednávajú tento nový poriadok vo svete teroristických, environmentálnych a ďalších výziev bude určujúce pre vytvorenie nového konsenzu. Tento konsenzus sa môže vytvoriť ako výsledok úspešného riešenia série malých konfliktov ako Bosna, Rwanda, Afganistan, alebo prostredníctvom vypuknutia niečoho ako boli v minulosti svetové vojny alebo prostredníctvom nového high-tech konfliktu medzi veľmocami²¹.

1.5 Základné trendy vytvárania trhového štátu a reštrukturalizácia bohatstva

Trhový štát funguje na iných princípoch ako fungoval národný štát. Štát ako taký stratil schopnosť regulovať fungovanie spoločnosti v podobe ako to robil národný štát a zároveň nie je schopný zabezpečiť pre občanov to, čo zabezpečoval národný štát.

Dochádza k reštrukturalizácii bohatstva v rámci jednotlivých štátov a privatizačné procesy v pomerne krátkom čase prehĺbili polarizáciu bohatstva v jednotlivých krajinách ako i v globálnej ekonomike. Príkladom môže byť Rusko s triedou nových oligarchov, ktorí získali bohatstvo zo dňa na deň ako aj masou zbedačeného obyvateľstva, ktorí sa zbedačenými stali takisto zo dňa na deň.

Trhový štát funguje na tom istom teritóriu ako národný štát, ale zároveň funguje v inom móde ako fungoval národný štát. Národné štáty budú postupne prechádzať k podobnému módu fungovania ako u jednotlivých štátov USA. Ekonomiky jednotlivých štátov na národnej úrovni bude potom potrebné riadiť podobnými nástrojmi ako v týchto štátoch.

Zároveň sa budú obnovovať predindustriálne formy ekonomickej a spoločenskej organizácie. Privatizácia aktivít vo všetkých oblastiach života spoločnosti bude zároveň vytvárať rozvojový potenciál, ktorý umožní vytvárať napr. pracovné miesta, zvyšovať konkurencieschopnosť, produktivitu a pod.

²⁰ Tamže.

²¹ Tamže.

Dopady trhového štátu na ekonomiku zmenia od základov základné princípy jej fungovania. Obrisy zmien z prelomov storočí tak začnú nadobúdať konkrétne formy a prejavy.

Štátny a verejný priestor jednotlivých spoločností sa bude postupom času premieňať na privátny priestor.

Privatizácia jednotlivých aktivít bude postupne vytvárať potenciály rozvoja jednotlivých oblastí spolu s vytváraním napr. pracovných miest v neobmedzenom rozsahu.

Tu treba rozlišovať medzi privatizáciou prebiehajúcou napr. v postkomunistických krajinách, ktorá bola vo veľkom rozsahu doprevádzaná rastom nezamestnanosti, čo bolo spôsobené jej redukciami na privatizáciu hmotného majetku a nie činností a a privatizáciou činností a priestoru, ktoré premenia základnú štruktúru ekonomiky a spoločnosti v podmienkach trhového štátu.

Prechod od národného k trhovému štátu zahŕňa nasledovné oblasti²²:

- *Privatizácia ekonomickej sféry* – rôzne podoby privatizácie národných ekonomík prebiehajú v súčasnej dobe prakticky vo všetkých krajinách sveta, privatizácia ekonomiky prebieha v rôznych podobách od deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia, celosvetovo sa privatizujú všetky časti ekonomiky, niekde má privatizácia podobu živelného rozpadu štátnej ekonomiky a táto sa transformuje do tieňovej ekonomiky
- *Privatizácia meny* – štátny monopol národnej meny je postupne nahrádzaný sadou alternatívnych mien súkromného charakteru. Budú vznikáť privátne meny podobne ako existovali v predindustriálnej spoločnosti.
- *Privatizácia sociálnej bezpečnosti* – privatizácia sociálnej bezpečnosti zahŕňa prechod od štátom garantovanej sociálnej bezpečnosti k individuálne zabezpečenej sociálnej bezpečnosti počas celého ľudského života, čo je spojené s prechodom k individuálnemu manažovaniu vlastných finančných zdrojov pre zabezpečenie svojho života každým jednotlivcom, sociálne zabezpečenie sa transformuje do podoby osobných sociálnych účtov spravovaných privátnymi inštitúciami.
- *Privatizácia zdravotnej starostlivosti* – zahŕňa prechod od štátom poskytovanej a garantovanej zdravotnej starostlivosti k vytvoreniu trhu zdravotných tovarov a služieb spolu s individualizáciou a diverzifikáciou poskytovania zdravotnej starostlivosti na trhovách základoch, vzniká ekonomiky zdravia založená na rastúcom trhu zdravotných tovarov a služieb

²² KLINEC, IVAN (2006): Svet 2020. Nové globálne prostredie. Trhový štát a jeho súvislosti. nepublikovaný rukopis

- *Privatizácia vzdelávania a vedy* – zahŕňa vytváranie privátne založených vzdelávacích a vedecko-výskumných inštitúcií, poskytujúcich a produkujejúciach tovary a služby na trhovými princípoch, veda a vzdelanie sa transformujú do podoby informačnej ekonomiky, informácie sa stávajú hlavným výstupom vedy a vzdelávania, vzniká rastúci trh informačných tovarov a služieb, štátne vzdelávacie a vedné inštitúcie sú dopĺňané alebo nahrádzané privátnymi
- *Privatizácia obrany* – zahŕňa postupnú transformáciu národných resp. štátnych armád na vojensko-ekonomické komplexy súkromných podnikov a inštitúcií, privatizáciu bezpečnosti, privátne vojenské spoločnosti, privátny vojenský priemysel, žoldnieri sú v trhovom štáte kontrahovaní bojovníci
- *Privatizácia bezpečnosti a spravodajstva* – zahŕňa vytváranie súkromných spravodajských služieb poskytujúcich služby a produkujejúciach tovary na trhovými princípoch, spravodajské služby sa venujú tvorbe analýz a prognóz, nadobúdajú charakter firiem obchodujúcich s informáciami, príkladom je americká súkromná spravodajská služba STRATFOR
- *Privatizácia moci* – zahŕňa postupné rozptyľovanie moci, na moci sa podieľajú think tanky, NGO, analytické a poradenské firmy, lobbysti a pod.

2. Globálna recesia a globálna spotreba

2.1 Systémové súvislosti polarizácie príjmov obyvateľstva

Ak hodnotíme problém bohatstva a chudoby, musíme upozorniť na niekoľko systémových súvislostí. Tie sa premietajú nielen do príjmovej polarizácie spoločnosti, ale v podstate dnes, v ére globalizácie, sa stávajú aj otázkou redefinovania funkcie štátu. V súčasnosti vidíme niekoľko zásadných skutočností.

Súčasná civilizácia je založená na masovej a globálnej spotrebe. Predpokladom globálnej spotreby je pomerne rozsiahla stredná trieda. Trieda založená na príjmoch, ktoré predstavujú zhruba priemer príjmov spoločnosti a zároveň skupina, ktorá je spoločensky dostatočne silná na to, aby vytvárala dostatočný dopyt. Preto väčšina teórií vychádza z koncepcie strednej triedy, predstavujúcej 60 – 80 % populácie spoločnosti; 10 % predstavuje nízkopríjmová skupina, ktorá si dobrovoľne volí chudobu alebo je na okraji spoločnosti a 8 – 10 % predstavuje skupina veľmi bohatej spoločnosti, ktorej príjmy sú vysoko nad priemerom. Takáto stratifikácia umožňuje pomerne významnú úroveň domácej spotreby a to v podstate bez ohľadu na veľkosť ekonomiky alebo veľkosť spoločnosti. Zároveň významným predpokladom je pomalý, ale systematický nárast príjmov spoločnosti, tzn. dochádza k postupnému nárastu všetkých kategórií príjmov. Takáto filozofia umožňuje

vybudovanie rozsiahlych produkčných kapacít, ktoré zase generujú rozsiahlu zamestnanosť a rozsiahla zamestnanosť zase generuje dostatočnú úroveň príjmov. Na druhej strane globalizácia do tejto štruktúry zasiahla niekoľkými cestami. Prvú predstavuje proces outsourcingu a offshoringu, ktorý znamenal, že zamestnanosť potrebná k tvorbe do určitej produkcie už nebola koncentrovaná na teritóriu jednotlivých štátov, ale stala sa predmetom globálneho a planetárneho prerozdeľovania. Výsledkom bolo nielen presúvanie pracovných výrobných, ktoré boli pracovne náročné na lacnú pracovnú silu, ale od 90. rokov je to aj presun kvalifikačne vysoko náročných výrobných do rozvojových krajín, čo malo v konečnom dôsledku výrazný dopad na úroveň príjmov prevažnej časti populácie. Presun kvalifikačne náročnejších miest v oblasti informačných technológií, manažmentu, riadenia, výskumu, vývoja do tzv. rozvojových krajín znamenal, že síce vznikli vo vyspelých krajinách nové pracovné miesta, avšak tieto miesta spravidla boli s nižšou kvalifikačnou náročnosťou a s nižším mzdovým ocenením. Výsledkom bolo zmrazenie nárastu miezd, čo možno najlepšie ilustrovať na príklade Spojených štátov amerických, kde pri porovnávaní, ktoré uskutočnilo americké ministerstvo práce a americké ministerstvo financií medzi rokmi 1973 a 2003 došlo ku konštatovaniu, že priemerná pracovná úroveň príjmov väčšiny amerických domácností sa nezvýšila, naopak, zostala v podstate na úrovni z roku 1973 a v niektorých prípadoch u časti populácie došlo k poklesu priemernej úrovne pracovných príjmov.

Ďalšou stránkou takého vývoja je skutočnosť, za akých podmienok je možné udržať bez výrazných sociálnych búrok a tlaku odborov na zvyšovanie miezd tento vývoj. Ukázalo sa, že rozhodujúcu úlohu v prípade USA zohral dovoz lacných tovarov dennej spotreby z Číny, ktoré znamenali udržanie relatívne nízkej úrovne životných nákladov a na základe toho bolo možné konštatovať, že celková úroveň príjmov väčšiny populácie ako keby zdanlivo rástla a v konečnom dôsledku nevytvárala sociálne pnutie ani tlak na odbory vo väzbe na rast miezd. Takýto vývoj však nebol dlhodobou udržateľný, aj keď v prípade USA vydržal v podstate skoro 25 rokov. S tým súvisí aj druhá rovina problému – ak dochádza k presunu kvalifikačne náročných výrobných a v materskej krajine zostávajú skôr miesta tzv. hotdogového alebo teda nízkokvalifikačne náročného potenciálu, akým spôsobom možno udržať vysokú úroveň sofistikovanej výroby? To súviselo aj s procesmi, pri ktorých vlastná výroba sa presúvala mimo teritóriu materskej krajiny, ale výskum, vývoj a tvorba *know-how* zostávala v materskej krajine. To znamenalo, že určitá časť pracovných skupín zostávala v pozícii vysokopríjmových skupín, čo pri vytváraní štatistického priemeru vytváralo dojem pozvoľného nárastu pracovných príjmov. Samozrejme, tieto procesy sa urýchlili extrémne v 90. rokoch, aj keď náznaky badáme už v priebehu celých 80. rokov vo väčšine vyspelých krajín. S tým súvisí aj ďalšia úroveň – problém pracovných a ostatných príjmov. Pre Európsku úniu bol typický európsky sociálny model; i pri všetkých rozdielnostiach a nuanciách nemeckého, škandinávského či anglického sociálneho prístupu. V každom prípade časť nepracovných príjmov znamenala významný stabilizujúci fenomén vo väzbe na celkovú úroveň príjmov domácností. Pretože štát poskytoval mnohé služby za zvýhodnené ceny alebo zadarmo, nebolo možné hovoriť len o uspokojovaní potrieb vo väzbe na reálne pracovné príjmy, ale celkovú úroveň služieb poskytovaných štátnou sférou v oblasti zdravotníctva, dopravy, vzdelávania atď. To vzhľadom na európsky sociálny model a jeho

udržiavanie znamenalo, že tieto bloky príjmov pre domácnosti predstavovali benefit na úrovni 20 – 35 % z celkového rozsahu príjmov domácností. To v konečnom dôsledku v značnej miere kompenzovalo problémy v oblasti vývoja príjmov a na druhej strane zodpovedalo vo väzbe na charakter spoločnosti a to, čo spoločnosť považovala za priority. Kým v USA dlhodobo za najvyššiu prioritu je považované pracovné zapojenie a z toho vyplývajúce získavanie finančných prostriedkov, v EÚ dlhé roky platí preferencia voľného času pre väčšinu populácie. V takomto prípade logickým vyústením je konštatovanie rozsahu odpracovaného času. Kým v EÚ rozsah odpracovaného priemerného času sa pohybuje na úrovni okolo 1 660 – 1 700 hod. ročne, v USA je to viac ako 2 000 hod. Tento rozdiel má potom logický dôsledok aj na výšku pracovných príjmov, ale v konečnom dôsledku zodpovedá aj k celkovému smerovaniu spoločnosti tak ako je orientovaná. Musíme na to upozorniť preto, že úhrnný príjem domácností a na základe toho vypovedajúca príjmová stratifikácia sa stáva mimoriadne významným fenoménom aj vo väzbe na také aspekty, ako je pokles či nárast odborového hnutia, alebo zvyšovanie alebo znižovanie počtu súdnych sporov medzi zamestnancami a podnikateľskou sférou, čo tiež vplýva na stabilitu jednotlivých druhov spoločností.

2.2 Regionálne aspekty príjmovej stratifikácie vo väzbe na spotrebu a funkcie štátu

Vývoj, ktorý bol typický v urýchlení procesu globalizácie od začiatku 90. rokov, zároveň smeroval tiež k významnému obmedzeniu funkcií štátu, k presunu stále väčšej časti služieb na priame nákupy obyvateľstva a v konečnom dôsledku znamená zmenu pomeru medzi pracovnými a mimopracovnými príjmami. Okrem toho starnutie populácie a zvyšovanie podielu ľudí v poproduktívnom veku znamenalo postupné zvyšovanie závislosti časti populácie od príjmov, ktoré boli dané charakterom sociálneho modelu, napríklad v USA podnikové penzijné schémy tvoria 60 % z finálneho kumulovaného dôchodku, kým v EÚ tvoria podnikové penzijné schémy maximálne 15 – 18 % z finálneho kumulovaného dôchodku. Takýto vývoj sa, samozrejme, premietal tak do oblasti podnikovej sféry, ako aj do oblasti štruktúry príjmovej stratifikácie obyvateľstva. Skupina *baby boomersov*, ktorá nastupovala od 2. polovice 40. rokov, ktorá sa narodila a ktorá sa dnes postupne blíži k odchodu do dôchodku, znamenala ďalej významný aspekt príjmovej stratifikácie. V Spojených štátoch amerických predstavovali penzijné úspory, ktoré táto skupina obyvateľstva nazhromaždila, sumu pohybujúcu sa na úrovni 40 bil. USD. Na druhej strane, postupom vývoja hlavne v 90. rokoch prevažná časť domácností presunula svoje peňažné úspory z bánk na vlastníctvo akcií na kapitálových trhoch predovšetkým v tejto kategórii *baby boomersov*, ale takisto aj v kategórii ostatných domácností. Výsledkom bolo, že kým finančná hotovosť v podobe úspor v bankovom sektore klesala, dochádzalo k výraznému nárastu vlastníctva akcií, cenných papierov a pod. To však viedlo k dvom výrazným dopadom. Kolaps z cien akcií technologických firiem v marci 2000 znamenal pre americké domácnosti stratu viac ako 8 bil. USD. Pokračovanie bubliny, ktorá sa vytvorila v oblasti hypotekárnej, ale aj v oblasti vlastníctva cenných papierov a finančných derivátov pri prepuknutí krízy

v roku 2007 a hlavne v roku 2008 viedlo ku stratám zhruba na úrovni 12 – 13 bil. USD v oblasti úspor amerických domácností. Takýto obrovský objem strát sa nevyhnutne prejavil nielen v zmene statusu veľkej časti americkej populácie, ale viedol aj k výraznému pocitu ohrozenia predovšetkým starších vekových skupín, ktoré dnes by mali postupne odchádzať do dôchodku. Takýto vývoj, spojený s vymazaním úspor obyvateľstva, kde v Európskej únii nedošlo ani zďaleka k tak výraznému poklesu bohatstva a úspor domácností, znamenal výrazné zhoršenie celkovej spotrebiteľskej klímy v USA. Výsledkom je paradoxný jav, že v čase hospodárskej krízy, kým v EÚ nedošlo k tak výraznému prepadu domácej spotreby, spotreba v USA sa zásadným spôsobom zrútila v hodnotách desiatok percent. Takýto výrazný prepad mal dva efekty dôsledkov:

1. Keďže prevažná časť produkcie rozvojových krajín (ako je Čína, Brazília, India a pod.), bola umiestňovaná na amerických trhoch, prepad domácej spotreby na amerických trhoch znamenal výrazné zníženie možnosti exportu týchto krajín na územie USA. Tieto krajiny zároveň vlastnia väčšinu amerických štátnych cenných papierov denominovaných v dolároch.
2. Európska únia bola charakteristická tým, že síce došlo k zníženiu spotreby, avšak napriek výraznému zníženiu spotreby určitá úroveň spotreby sa zachovala. Okrem toho, ekonomiky EÚ neboli natoľko zasiahnuté stratou spotrebných trhov v USA.

Tento výsledok, samozrejme, zásadným spôsobom ohrozil aj ďalší hospodársky vývoj krajín juhovýchodnej Ázie, ale na druhej strane, viedol k stále diferencovanejšiemu vývoju medzi EÚ a USA. Kým v USA sa problémom stali toxické úvery spojené nielen s hypotekárnou krízou, ale aj s obrovským objemom úverov poskytnutých obyvateľstvu a podnikovej sfére s tým, že išlo nielen o klasické spotrebné úvery, ale aj o debetné karty a pod., v EÚ rozsah úverov bol značne diferencovaný. Kým hypotekárne úvery boli charakteristické a sú problémom predovšetkým pre Veľkú Britániu a Španielsko, rozsah spotrebných úverov bol zase viazaný skôr pre krajiny ako je Nemecko, Francúzsko a Portugalsko, alebo krajiny južnej Európy. Takýto vývoj potom zároveň znamenal, že riziko toxických úverov, charakteristické pre USA, nebolo zďaleka tak významným rizikom, ako pre krajiny EÚ. Pritom európske banky požičali americkým finančným inštitúciám viac ako 2 bil. USD na pokrytie potrieb v období hypotekárnej a spotrebnej expanzie. Tieto peniaze sa nevracajú späť a preto došlo k druhotnému vzniku problémov v európskom bankovom sektore predovšetkým z hľadiska nedostatku likvidity. Tento vývoj bol charakteristický aj tým, že z hľadiska celkovej štruktúry obyvateľstva umocnil niektoré procesy, ktoré boli charakteristické už od začiatku 90. rokov. Myslíme predovšetkým proces postupného rozmeľňovania kategórie strednej triedy s tým, že prevažná časť príslušníkov strednej triedy sa dostáva medzi nízkopříjmové domácnosti nielen zmrazením rastu miezd, ale predovšetkým stratením veľkej časti príjmov poskytovaných v rámci funkcií sociálneho štátu, a na druhej strane, užšia časť – relatívne malá časť strednej triedy – sa dostáva medzi vysokopříjmové domácnosti. To súvisí aj s celkovým nárastom kategórie bohatých v rámci svetových štatistík.

Celkové výkyvy kurzov národných mien, otázka vývoja vlastníctva nehnuteľností a niektoré ďalšie skutočnosti zároveň znamenali výrazné vnútorné prerozdelenie v samotnej kategórii veľmi bohatých obyvateľov na planéte Zem. Vytvorenie vrstvy bohatých Číňanov, ktorá predstavovala viac ako 200 mil. bohatých obyvateľov, znamenalo vytvorenie paradoxu, v ktorom tento počet bohatých obyvateľov bol väčší, ako počet bohatých v EÚ, v USA a v Japonsku dohromady. Výsledkom bolo nielen to, že sa väčšina firiem orientovaných na luxusné tovary začala orientovať z pôvodných rozvinutých krajín stále viac na vybrané trhy rozvojových krajín (Čína, India, Brazília), ale zároveň dochádzalo aj k ďalším vnútorným prerozdelením procesom. Tento vývoj však bol zásadným spôsobom dotknutý spustením hospodárskej krízy a finančnej krízy v roku 2007 a osobitne v roku 2008. Príjmová polarizácia, ktorá vyústila do obrovskej koncentrácie bohatstva v rukách zhruba 5 – 7 % populácie, zároveň zviditeľnila obrovský objem života na dlh, ktorý bol viazaný na prevažnú časť populácie väčšiny vyspelých krajín.

2.3 Budúca globálna spotreba a finančná kríza

Obrovské rozsiahle spotrebné úvery, hypotekárne úvery a ďalšie formy finančných úverových produktov znamenajú obrovskú finančnú záťaž pre prevažnú časť populácie vyspelých krajín. Táto záťaž zároveň znamenala, pri jej neudržateľnosti, zásadné spomalenie celkového vývoja globálnej spotreby. Globálna spotreba, na ktorej však boli založené kapacity budované posledných 10 – 12 rokov, zároveň znamenala riziko výrazného nárastu nezamestnanosti (vzhľadom na rušenie prebytočných kapacít) a zároveň znamenala zasiahnutie všetkých odvetví, už nejde len o automobilový priemysel alebo luxusné značky, ale ide v podstate o komplexný prierez národohospodárskej štruktúry ekonomiky. Takýto vývoj sa nevyhnutne, vzhľadom na dosiahnutie limitov v oblasti úverovej expanzie, musel prejavovať niektorými dôsledkami:

1. Došlo k zmrazeniu a k postupnému prepadu globálnej spotreby. Tým možno konštatovať, že skutočným štartérom krízy v súčasnosti a budúcnosti nie je otázka hypotekárnych úverov, ale je to otázka života na dlh, tzn. je to problém globálnej spotreby a jej krytia reálnymi alebo virtuálnymi peniazmi.
2. Odtrhnutie finančného sveta od reálneho sveta znamenalo formalizovanie vykazovaného bohatstva úzkej časti populácie, ktoré však bolo vykupované obrovským dramatickým poklesom reálnej úrovne príjmov a bohatstva prevažnej väčšiny populácie.
3. Došlo k odkloneniu od pohľadu na bohaté krajiny a chudobné krajiny smerom k príjmovej stratifikácii všetkých krajín. Dnes sa kľúčovou otázkou nestáva chudobná Čína a bohatá Európa alebo Spojené štáty americké, ale bohaté vrstvy populácie v jednotlivých krajinách. Z tohto hľadiska príjmová stratifikácia sa stala základom aj

malej globálnej stratégie transnacionálnych korporácií, vyrábajúcich predovšetkým spotrebné tovary.

Zároveň došlo aj k poslednej zvláštnosti. Metodické úpravy štatistík v mnohých prípadoch veľmi odlišne charakterizujú celkovú úroveň individuálnej a spoločenskej spotreby. Keď napríklad výkyvy v oblasti osobnej spotreby v USA, vykazované po zahájení krízy vykazujú obrovské rozdiely, v skutočnosti treba upozorniť na to, že časť zmien v štruktúre spotreby obyvateľov je charakteristická tým, že ide napríklad o zmenu štruktúry spotreby v oblasti zdravotníctva alebo vzdelávania, ktorá z veľkej časti je krytá buď z poistných programov alebo krytá z výdavkov štátu, v takomto prípade sa to neprejavilo priamo zmenou výdavkov jednotlivých domácností, ale zmenou štruktúry funkcie štátu vo väzbe na vykrývanie základných potrieb v oblasti zdravotného či penzijného poistenia. Takisto je to v otázke hypotekárnych úverov, kde na jednej strane predtým finančné inštitúcie poskytovali hypotekárne úvery ako príkaz vlády (bez ohľadu na reálnu príjmovú situáciu poberateľov úverov), na druhej strane dnes tie isté vlády oddlžujú tieto hypotekárne agentúry a finančné inštitúcie zo zdrojov daňových poplatníkov. Tento systém obchodovania s úvermi na jednej strane viedol k vykazovaniu obrovského formálneho nárastu finančného sektora a z toho odvíjaného bohatstva určitej časti populácie, na druhej strane však išlo predovšetkým o virtuálne vykazované aktíva, ktoré v konečnom dôsledku nemali relevantný vplyv na skutočné rozdeľovanie bohatstva v rámci populácie. Z tohto hľadiska je zaujímavé hodnotenie preskupovania pozície kľúčových najbohatších obyvateľov na planéte Zem v rámci tabuliek, ktoré zostavuje časopis Forbes o najbohatších ľuďoch. Kým začiatkom 90. rokov na prvých miestach boli predovšetkým Japonci, ktorí vlastnili pozemky a nehnuteľnosti v centre Tokia, ktorých cena bola v astronomických výškach, v 90. rokoch to boli vlastníci počítačových firiem a po roku 2000 to boli predovšetkým vlastníci, ktorí držali predovšetkým akcie v oblasti finančného sektora, alebo v oblasti médií. Môžeme teda z tohto hľadiska hovoriť, že celkový vývoj príjmovej polarizácie najbohatšej vrstvy prebieha významnými a dynamickými zmenami napriek globálnemu nárastu tejto skupiny z hľadiska bohatstva a znižovaniu z hľadiska početnosti. Vykazovanie nárastu počtu dolárových milionárov, ktoré napríklad prebieha v posledných 5 – 7 rokoch, je však vo väzbe na hodnotenie celkového vývoja kurzu dolára a z toho aj týchto vyplývajúcich pohľadov na reálne bohatstvo, ktoré je podmienkou vstupu do tohto klubu bohatých. Je pravda, že vývoj po roku 1990 radikálnym spôsobom diferencoval aj príjmovú situáciu v strednej a východnej Európe i v ďalších krajinách a zásadným spôsobom zmenil proporcie medzi počtom milionárov a ostatnými časťami populácie. To sa v konečnom dôsledku premietlo do formálneho nárastu počtu milionárov, ale pri schudobnení prevažnej časti ostatnej populácie. Tento vývoj logicky viedol ku vnútornému preskupovaniu spotreby. Z tohto hľadiska už dnes možno konštatovať, že samotný vývoj v 90. rokoch i po roku 2000, vyúsťujúci do hospodárskej krízy zo súčasnosti má niekoľko významných implikácií. Je to otázka udržania globálnej spotreby alebo prehodnotenia globálnej individuálnej verejnej spotreby?

Ak doterajší spôsob spotreby je neudržateľný vzhľadom na dosiahnutie maximálnych hraníc úverovej bubliny, treba sa zamyslieť nad otázkou, akým spôsobom je možné ďalej

v budúcnosti udržať spotrebu na individuálnej, ale aj štátnej úrovni. To súvisí s redefinovaním funkcií štátu, ale aj s redefinovaním prerozdelených procesov i samotného sociálneho modelu, usmerňujúceho vývoj v jednotlivých krajinách. Z tohto hľadiska už dnes možno konštatovať, že vývoj napríklad v USA a v EÚ si znova zachováva významné odlišnosti. V Európskej únii dochádza k miernemu prepadu spotreby predovšetkým u predmetov dlhodobej spotreby. V Spojených štátoch amerických dochádza k celkovému okresávaniu výdavkov domácností na všetky druhy výdavkov, dokonca dochádza k výrazným snahám na dosiahnutie optimalizácie vzťahu medzi dlhovou službou domácností a dosahovanými príjmami. Prejavuje sa to paradoxne nielen v stabilizácii počtu občanov, ktorí nesplácajú svoje úvery, ale prejavuje sa to aj celkovým zvyšovaním úspor domácností napriek kríze. Tento jav je paradoxný aj preto, že v podmienkach krízy väčšina populácie skutočne zastáva stratégiu obmedzovania výdavkov a zvyšovania domácich úspor, avšak pre americké domácnosti bol tento fenomén výrazne odlišný a v podstate ho možno zaznamenať výlučne v čase veľkej hospodárskej depresie v 30. rokoch. Dnes sme opäť svedkami výrazného okresávania spotrebiteľských zvyklostí. Kým v EÚ celkový rozsah poklesu spotreby je menší ako v podmienkach USA, čo v konečnom dôsledku bude znamenať pravdepodobne jeden z významných momentov ovplyvňujúcich ďalší vývoj sveta aj v tom, že Spojené štáty americké, ktoré boli označované za hlavný spotrebiteľský trh sveta, sa vzhľadom na hospodársku krízu, aj implikácie vo väzbe na osobnú spotrebu stávajú veľmi problematickým spotrebným trhom. Tvrdé redukcie výdavkov amerických domácností znamenajú, že obmedzenie možnosti umiestňovať svoju produkciu na americký trh nie je len vlastnosťou krátkodobého konjunkturálneho a depresívneho poklesu, ale pravdepodobne bude charakteristickým znakom po dlhšie časové obdobie, čo bude znamenať významné implikácie predovšetkým pre krajiny EÚ, ale hlavne pre krajiny juhovýchodnej Ázie, ktoré veľkú časť svojej produkcie umiestňovali na americkom trhu. Zároveň to bude znamenať významné prehodnotenie pozície odborov i tlakov na zvyšovanie miezd v rámci USA, pretože už nebude možné používať faktor lacného dovozového tovaru na udržanie zmrazených životných nákladov. V konečnom dôsledku celkový nárast nezamestnanosti, problém zmrazenia príjmov pracovných i spoločenských, celkové zvyšovanie veku, alebo podielu veku starších ľudí, ktoré je charakteristické demografickým vývojom a celkové zhoršenie podmienok v globálnom medzinárodnom obchode bude znamenať významný limit pre ďalší vývoj jednotlivých národných ekonomík. Takisto však aj pre celkový vývoj globálnej planetárnej ekonomiky. Doterajší spôsob masovej mohutnej spotreby sa ukazuje ako značne problematický – v tomto kontexte paradoxne na jednej strane to môže viesť k zníženiu objemu spotrebných výdavkov, na druhej strane to môže viesť k zníženiu tlaku pracujúcich na zvýšenie pracovných príjmov výmenou za istotu pracovných miezd. Takéto štruktúrovanie vývoja potom bude znamenať, že preferenciou v rámci budúcej individuálnej spoločenskej spotreby sa stane otázka istoty zamestnania a istoty určitého príjmu. To bude mať pravdepodobne dve významné implikácie vo väzbe na funkcie štátu:

1. Štát ako inštitúcia garantujúca určitú úroveň príjmov.

2. Štát, ktorý je zodpovedný za formovanie podnikateľského prostredia a podnikateľskej sféry tak, aby určitá miera zamestnanosti a z nej vyplývajúca určitá miera pracovných príjmov bola garantovaná.

Zatiaľ v tomto kontexte je zrejmé, že vlády sa orientujú skôr na sanovanie finančného sektora alebo na sanovanie štátov ako takých (to je forma pomoci cez Medzinárodný menový fond alebo Svetovú banku), ale pochopenie zmien vnútornej štruktúry spotreby v jednotlivých krajinách v dôsledku krízy ako keby stále nedochádzalo. Druhým aspektom vývoja je skutočnosť, že hospodárska kríza zásadným spôsobom ukázala neudržateľnosť doterajšieho pohľadu globálnej masovej spotreby vykazujúcej neustály rast. Preto aj koncepcie trvalého hospodárskeho rastu či udržateľného hospodárskeho rastu vždy naráža na dva zásadné rozporné problémy: na jednej strane je to otázka reálnych, nazvime to fyzikálnych zdrojov planéty Zem pre umožnenie takéhoto rastu vrátane dôsledkov v oblasti recyklácie a na druhej strane otázka príjmovej stratifikácie. Ako implicitný efekt dopadov tejto krízy, ktorý možno vidieť, to možno ukázať na prípade luxusného tovaru a luxusných značiek. Doteraz chápanie luxusných značiek v tej podobe, ktorú predstavovali výrobky firmy Vuitton, Gucci a pod. bolo stavanie bohatstva na obdiv. Ostentatívne ukazovanie bohatstva voči ostatnej časti populácie. Dnes, paradoxne, tieto značky zaznamenávajú výrazný prepád odbytu o 10 – 15 % v samotných prvých troch mesiacoch roku 2009, ale čo je významnejšie, stále viac sa aj v tejto oblasti luxusného tovaru začínajú presadzovať dve tendencie, ktoré pravdepodobne sa premietnu aj do verbálnej spotreby:

1. Bohatstvo sa nestavia na obdiv, ale skôr je vecou skrytého vyjadrenia, pričom toto skryté vyjadrenie sa prejavuje v rôznych podobách.
2. Je to otázka ekologizácie a dlhého užívania predmetov či výrobkov, tovarov, služieb a pod. To znamená, tak ako po roku 2005 sa začali objavovať výrobky tzv. dlhodobej kvalitatívnej spotreby, ktoré nahrádzali neustále obmieňanie výrobkov, dnes sa aj v oblasti luxusných značiek objavili výrobky, ktorých hlavným charakteristickým znakom luxusu je to, že ich úžitková a kvalitatívna hodnota zostáva zachovaná po dlhé obdobie. Je to teda ekologizácia a predlžovanie doby užívania.

Tieto dva momenty znamenajú nielen významné preskupenia pozície bohatej triedy v rámci spoločnosti, ale znamenajú aj jednu zásadnú implikáciu. Masová výroba luxusného tovaru je pravdepodobne už minulosťou a podobne ako mohutné masové výroby predmetov spotreby pre strednú triedu sa dnes stávajú minulosťou. To ale znamená zásadné poznanie:

1. Doterajšia mohutná masová plošná vlna spotreby skončila. Skončila nielen pre vyspelé krajiny, ale pravdepodobne sa stala zásadným limitom aj pre rozvojové krajiny.
2. Bude nutné nájsť nové oblasti spotreby individuálnej, spoločenskej, ktoré nahradia výpadok spotreby, ktorý sa prejavil vo väzbe na dôsledky krízy. Ukazuje sa, že proces

ekologizácie či proces tretej priemyselnej revolúcie, ako to nazýva profesor Rifkin, sa pravdepodobne môže stať určitým východiskom z krízy. Ak teda výroba predmetov dlhodobej spotreby, ale aj krátkodobej spotreby pre veľkú časť populácie je ďalej neudržateľná z dôvodov ekologických, finančných a iných, tak otázka ekologizácie spoločnosti od nových alternatívnych zdrojov energií cez energetické systémy, prebudovanie bývania a systémov bývania, prebudovanie systémov dopravy a pod. sa stáva kľúčovou otázkou prežitia ľudskej civilizácie ako takej. To znamená, že predovšetkým to, že ide o globálne celospoločenské záujmy, rozhodujúcu úlohu v tejto sfére bude hrať štát a verejné objednávky. V takomto prípade môžeme hovoriť o tom, že lídrom v oblasti ekologizácie spoločenského vývoja sa stane štát a verejná správa. V takomto prípade sa bude musieť časť populácie vzdať svojej okamžitej spotreby v prospech udržania globálnej, ekologicky prijateľnej spotreby umožňujúcej obmenu generácií. Ak k tomu pridáme problém medzigeneračného dlhu a zmeny demografického vývoja a pridáme k tomu zásadnú otázku dopadov globálneho otepľovania, u ktorého niektoré skupiny vedcov konštatujú, že sme už prekročili bod zlomu, ktorého dôsledkom bude výrazné zhoršenie celkových podmienok pre život, je zrejmé, že výsledkom súčasnej hospodárskej krízy bude zásadná zmena obrazu spoločnosti vo všetkých jej vnútorných štruktúrach.

Záverečné poznámky

Od príjmovej stratifikácie, štruktúry spotreby, funkcií štátu, vzťahu municipalít a štátu a vzťahu občana a štátu, podnikateľskej sféry a štátu - takáto radikálna zmena potvrdzuje názory, ktoré predstavujú napríklad profesor Nourini či niektorí ďalší americkí a európski autori o tom, že súčasná kríza nie je krízou cyklickou, ale je to kríza spoločenských hodnôt, kríza globálnej spotreby a kríza doterajšieho videnia a chápania rozvoja spoločnosti. V tomto kontexte sa teda bude radikálne meniť nielen Európsky sociálny model a prístup k sociálnym úlohám štátu v americkom chápaní, ale radikálnym spôsobom sa bude meniť aj celkový pohľad na spoločnosť ako takú.

Pravdepodobne dôjde k podstatnému urýchleniu dvoch procesov: po prvé, bohatstvo bude v spoločenskom význame chápané úplne inak ako doteraz a nebude viazané iba na objem finančných prostriedkov získavaných pracovným alebo iným pôsobením a po druhé, bude to znamenať zásadné prehodnotenie funkcií štátu predovšetkým v oblasti ekologicky udržateľného vývoja a prijateľného ďalšieho smerovania spoločnosti, t. j. otázka recyklácie, narábania so spoločenskými, ale hlavne s prírodnými zdrojmi i celkový nový prístup k chápaniu úlohy prírodných zdrojov. Na to nadväzujú niektoré americké, alebo európske koncepcie tzv. virtuálnej vody či koncepcie úplných komplexných nákladov zahrňovaných do ceny výrobkov, služieb a tovarov ponúkaných v rámci ľudskej spoločnosti. Tento vývoj je charakteristický aj urýchľovaním procesov. Možno konštatovať, že kríza funguje ako katalyzátor týchto radikálnych štruktúrnych zmien a v konečnom dôsledku už dnes možno hovoriť o tom, že pravdepodobne bez ohľadu na dĺžku krízy spoločnosť po kríze bude

vyzerat' úplne inak ako spoločnosť do obdobia veľkej hospodárskej krízy. V súčasnosti sme svedkami zároveň nového teoretického i praktického procesu zmien pohľadu na vývoj ľudskej spoločnosti. Ak sa ukázalo, že nadmerná koncentrácia bohatstva znamená obrovský nárast sociálnych nepokojov, nárast šedej a čiernej ekonomiky so všetkými ich negatívnymi dôsledkami, ukazuje sa, že jedným z významných aspektov v budúcnosti sa znovu pravdepodobne stane prerozdelenie bohatstva medzi jednotlivými zložkami populácie. Prerozdelenie bohatstva zase zároveň znamená zmenu a redefinovanie riadiacej a koordinačnej funkcie štátu vo väzbe na celkový vývoj štruktúry spoločnosti. Realizácia obrovských ekologických projektov a celkový prechod na ekologicky udržateľnú spoločnosť bude zároveň znamenať na jednej strane obrovský podnikateľský priestor, úplne nové tovary, služby na desiatky rokov do budúca, ale zároveň to znamená výraznú potrebu verejných zdrojov, ktoré bude nutné získať nielen od jednotlivcej účasti občanov, ale predovšetkým aj výrazným vnútorným prerozdeľovaním.

Možno teda povedať, že hlavnou paradigmou sa do budúcnosti stane prerozdelenie nie v zmysle zobrať časti príjmov bohatej populácii a poskytnutie týchto príjmov chudobnejšej časti populácie, ale získanie a zobrať časti príjmov bohatej populácie na realizáciu ekologických a udržateľných projektov pre celú populáciu. V tomto slova zmysle táto základná paradigma bude pravdepodobne znamenať aj nutnosť celkového globálneho prehodnotenia chápania príjmovej stratifikácie, chápania bohatstva a chudoby v spoločnosti, ale zároveň bude znamenať aj zásadnú otázku vitálneho prežitia ľudskej spoločnosti ako celku. V tomto kontexte sa do úplne novej roviny dostáva aj otázka riešenia problémov minoritných skupín spoločností, alebo skupín, ktoré zostali na okraji spoločnosti. Vzhľadom na to, že už nepôjde o etnické princípy, ktoré viedli k takejto diferenciacii, ale predovšetkým o otázku chcenia a ochoty zmeniť svoj spoločenský status či neochoty zmeniť spoločenský status je zrejmé, že spoločnosť bude smerovať stále viac k otázke, akým spôsobom riešiť problém 8 – 10 % populácie, ktorá nechce a pravdepodobne ani nemôže zmeniť svoj spoločenský status. V tomto kontexte už dnes možno konštatovať, že napriek excesom, ktoré boli začiatkom 90. rokov o tom, že sa spoločnosť prestala zaujímať o problémy extrémne chudobných je zrejmé, že problém sociálne extrudovaných vrstiev spoločnosti sa dostane do druhého centra pozornosti štátu vzhľadom na udržanie sociálne prijateľnej miery napätia v rámci spoločnosti.

Z tohto hľadiska môžeme definovať novú pozíciu štátu a teda redefinovanie funkcie štátu v dvoch zásadných rovinách:

- je to proces novej kvalitatívnej stránky prerozdeľovania vo väzbe na ekologicky udržateľný spôsob rozvoja ľudskej spoločnosti,
- a proces prerozdeľovania vo väzbe na redefinovanie funkcie solidarity so sociálne extrudovanými a okrajovými skupinami ľudskej spoločnosti v záujme udržania prijateľnej miery sociálneho statusu a prijateľnej miery sociálnych nepokojov.

Takto redefinovaná funkcia štátu bude pravdepodobne základným parametrom vývoja štátu na globálnej úrovni na národnej úrovni v budúcich 10 rokov. S tým súvisí aj posledný aspekt. Pokiaľ globálne otepľovanie je fenoménom reálnym a pokiaľ vyčerpanosť prírodných zdrojov sa blíži k tomu vývoju, o ktorom hovoria väčšina skupín vedcov, je zrejmé, že takáto zásadná výzva vyžaduje reakciu nie na národnej úrovni, ale reakciu na globálnej úrovni. V tomto kontexte teda aj pozícia tzv. rozvinutých a rozvojových krajín sa radikálnym spôsobom mení, ale bude sa meniť aj vo väzbe na medzinárodné formy prerozdelenia a solidarity.

V tomto kontexte chceme upozorniť na zásadný moment: dôjde pravdepodobne k zásadnému a principiálnemu redefinovaniu vzťahu medzi bohatými a chudobnými krajinami, nakoľko príjmová stratifikácia ako kľúčový fenomén konca 20. a začiatku 21. storočia znamenala vytvorenie problému chudoby v rozvojových i rozvinutých krajinách, problému polarizácie bohatstva a chudoby v rozvojových aj v rozvinutých krajinách, ale zároveň znamenala novú úlohu prerozdelenia v rozvojových i v rozvinutých krajinách tak, aby bolo možné udržať dva primárne ciele: po prvé, zachovanie ľudskej spoločnosti v každom štáte a v každej krajine, a po druhé: dosiahnutie prijateľnej miery spoluúčasti každého občana, každého sociálneho subjektu v rámci planéty Zem. Z tohto hľadiska možno proces globalizácie i vlastný vplyv krízy hodnotiť pozitívne ako kľúčový katalyzátor ďalších zmien v tomto procese.

Literatúra

BARNETT, THOMAS, P. M. (2009): Great Powers. America and the World After Bush. Putnam Adult, New York

BARNETT, THOMAS, P. M. (2005): Blueprint for Action. A Future Worth Creating. Putnam Adult, New York

BARNETT, THOMAS, P. M. (2004) : The Pentagon's New Map. War and Peace in the Twenty-First Century. G.P.Putnam's Sons, New York

BOBBITT, PHILIP, C. (2008): Terror and Consent. The Wars for the Twenty-Forst Century. Alfred A. Knopf, New York

BOBBITT, PHILIP, C. (2003): The Shield of Achilles. War, Peace, and the Course of History. Alfred A. Knopf, A Division of Random House, Inc., New York

BOBBITT, PHILIP, KLEINER, ART (2004): The Thought Leader Interview. In: Strategy + Business. Issue 34

BOBBITT, PHILIP, C. (2004): Better than empire. Financial Times Magazine, March 13

COOPER, ROBERT (2003): The Breaking of Nations. Order and Chaos in the Twenty-first Century. Atlantic Books, London

COOPER, ROBERT (1996): The Postmodern State and the World Order. Demos, London

FRIEDMAN, THOMAS L. (1999): The Lexus and the Olive Tree. Farrar, Straus, and Giroux, New York

GABEL, MEDARD, BRUNER, HENRY (2003): Global Inc. An Atlas of the Multinational Corporation. The New Press, New York

KAPLAN, ROBERT D. (2000): The Coming Anarchy. Shattering the Dreams of the Post-Cold War. Random House, New York

KAPLAN, ROBERT, D. (2003): Přicházející anarchie. Zborcení snu – svět po studené válce. Pavel Mervart, Červený Kostelec

KLINEC, IVAN (2008): Svet 2033 – Nové globálne prostredie pre informačný vek. In: Petrášek, František, Slintáková, Barbora, Klinec, Ivan (editori): Koncipování budoucnosti v Evropě 2008. Sborník příspěvku z 9. mezinárodního kolokvia Koncipování budoucnosti v Evropě 2008 pořádaného Občanskou futurologickou společností ve dnech 1.-2. února 2008 v budově Vysoké školy ekonomické v Praze. Občanská futurologická společnost, Praha, 2008

KLINEC, IVAN (2008): Premeny vládnutia v globálnom svete. Podkladová štúdia k rozprave Občianskej futurologickej spoločnosti konanej vo štvrtok 24. apríla 2008 od 15.00 v zasadacej miestnosti č. 338, Vysoká škola ekonomická v Prahe, Fakulta národohospodárska, Nová budova, tretie poschodie (Nám. W. Churchila 4, Praha 3)

- KLINEC, IVAN (2007): Trh 2020. Nové podoby trhu v informačnej ére. nepublikovaný rukopis
- KLINEC, IVAN (2006): Svet 2020. Nové globálne prostredie. Trhový štát a jeho súvislosti. nepublikovaný rukopis
- KLINEC, IVAN (2005): Futuroológia. Veda o budúcnosti. Teoreticko-metodologické aspekty. Praha: CESES FSV UK. Podkladová štúdia.
- KLINEC, IVAN (2009): Transformácia štátu v 21. storočí – Trhové štáty Philipa Bobbitta. klinec.blog.sme.sk, 29 máj
- MILANOVIC, BRANKO (2005) : Worlds Apart, Measuring International and Global Inequality, Princeton University Press
- MILANOVIC, BRANKO (2006) : Global Income Inequality: What it is a why it matters?, DESA, Working Paper no:26, ST/ESA/2006/DWP/26
- NAISBITT, JOHN (2006): Mind Set ! Reset Your Thinking and See the Future. Collins, New York
- OGILVY, JAY (2003): Notes on the Shield of Achilles. GBN Global Business Network, Emeryville, California
- PAUHOFOVÁ, IVETA, SIVÁK, RUDOLF, STANĚK, PETER (2007): Megatrendy a finančné trhy v 21. storočí (vybrané aspekty), Vydavateľstvo SPRINT – vfra, Bratislava
- REYNOLDS, GLENN (2006): An Army of Davids. How Markets and Technology Empower Ordinary People to Beat Big Media, Big Government and Other Goliaths. Thomas Nelson, Nashville, Tennessee
- ROBB, JOHN (2007): Brave New War. The Next Stage of Terrorism and the End of Globalization. John Wiley and Sons, Hoboken, New Jersey
- ROBB, JOHN (2005): Market-state vs. Virtual State. Global Guerillas, November 27
- SCOBLETE, GREGORY (2004): The Market State President. TechCentral Station. Where Free Markets Meet Technology, 09/08
- The New Market State and Corporate Social Responsibility. In: Strategic Chronicle. A Newsletter for Clients and Associates of KLM, Inc., Issue No. 10, Spring 2004
- TOFFLER, ALVIN AND HEIDI (2006): Revolutionary Wealth. How it will be created and how it will change our lives. Alfred A. Knopf, New York
- TOFFLER, ALVIN (1990): Powershift. Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century. Bantam Books, New York
- TOFFLER, ALVIN (1980): The Third Wave. William Morrow and Company, Inc., New York
- TOFFLER, ALVIN (1970): Future Shock. Random House, New York

TREVERTON, GREGORY F. (2005): Governing the Market State. In: Klitgaard, Robert, Light, Paul C. (editors): High-Performance Government. Structure, Leadership, Incentives. RAND Corporation, Santa Monica, CA

TREVERTON, GREGORY F. (2001): Reshaping National Intelligence for an Age of Information. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom

TREVERTON, GREGORY F. (2001): Intelligence and the „Market State“. The Nation-State's Changing Role. In: Studies in Intelligence. Winter-Spring 2001 No. 10, Unclassified Edition

VAN CREVELD, MARTIN (1999): The Rise and Decline of the State. Cambridge University Press, Cambridge, UK

VAN CREVELD, MARTIN (2000): The State. Its Rise and Decline. Mises Daily, October 16

VAN CREVELD, MARTIN (2004): The Fate of the State. In: Riekmann, Sonja Puntischer, Mokre, Monika, Lotzer, Michael (editors): The State of Europe. Transformations of Statehood from an European Perspective. Campus Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2004

VAN CREVELD, MARTIN (1996): The Fate of the State. In: Parameters. US Army War College Quarterly, Vol. XXVI, No.1

VAN DER VEER, JEROEN (editor) (2005): Shell Global Scenarios to 2025. The future business environment: trends, trade-offs and choices. Royal Dutch/Shell Group